

Alanytalan mondatok a mai orosz nyelvben

Az alanytalan szerkezetek használata az oroszban a többi szláv nyelvhez hasonlóan a nyelvtörténet folyamán gyakoribbá vált, úgyhogy e szerkezeteknek ma fontos szerepük van a szintaxisban. Az alanytalanság tárgykörében számos tisztázatlan kérdés vár megoldásra nemcsak az orosz, hanem az általános nyelvészet szemszögéből nézve is. Ezek közül a legfontosabbak eredetüknek, rendszerezésüknek, nyelvtani és stilisztikai szerepüknek a problémái. Mindezek együttvéve túlságosan nagy anyagot ölelnek fel, semhogy egy tanulmány keretébe beférjenek. Ezért most elsősorban a rendszerezés és az osztályozás kérdésével fogunk foglalkozni. A rendszerezést azért választottuk e tanulmány tárgyául, mert az ebből folyó következtetések nézetünk szerint nemcsak az orosz nyelvre vonatkoztathatók, hanem általános nyelvészeti szempontból is jelentősek. Vizsgálódásaink során JAGIĆ és VONDRÁK kimerítő munkájára támaszkodva utalunk a többi szláv nyelv megfelelő adataira is, de részletesen nem foglalkozunk velük.

Mindenekelőtt az alanytalanság nyelvtani fogalmát kell tisztáznunk. Nem tarthatjuk szabatosnak a nyelvészeti irodalomban elterjedt, olyan hagyományos kifejezéseket, mint „személytelen szerkezet”, „személytelen mondat” (vö. GALKINA—FEDORUK és Grammatika II/1: безличные предложения). A nyelvek nagy részében a személy kategóriája az ige-fogalomhoz kapcsolódik, és így a személytelenség is csak az ige kategóriájával együtt jelenik meg. A személytelenség ezen alapvető morfológiai tulajdonságát a jelenség elnevezésénél is alkalmazták, amikor a szintaxis oldaláról nézve az alanytalanság fogalmával azonosították. Sok európai nyelv rendszerében ez a két fogalom valóban egybeesik, mint például az angol, francia, német, olasz nyelvben, s a „személytelen” terminus ezen nyelvek nyelvtudományi irodalmából kiindulva vált általánossá. Az említett nyelvekben néhány eset kivételével az állítmány szerepét csakis ige töltheti be, tehát a személytelenség egyben alanytalanságot is jelent.

Más nyelvekben, mint például az oroszban, nemcsak ige lehet állítmány, hanem más szófajta is, elsősorban névszó. Ezekben a nyelvekben, amelyeknek többsége egyébként a személy kategóriáját kizárólag az ige-fogalomhoz kapcsolja, olyan alanytalan mondatok is keletkezhetnek, amelyeknek állítmánya nem ige, hanem más szófajta. Ilyen esetekben pedig nem beszélhetünk személytelen mondatokról, mert itt a személytelenség nem ellentéte az alany meglétének. Természetesen gyakori az olyan alanytalan mondat, amelynek állítmánya személytelen ige.

A „személytelen” kifejezést igékre vonatkoztatva is kifogásolják egyes kutatók. PESKOVSKIJ (316) például azt fejtegeti, hogy a személytelenség

fogalmából a személy nem küszöbölődik ki teljesen, mivel beszédünk az „én” és a „te” fogalmán kívül csakis a harmadik személy, az „ő” fogalmát tudja elképzelni, bár a jelen esetben e harmadik személy „metafizikussá válik”, mivel semmi létező vagy elképzelhető személyhez nem kapcsolódik. Szerinte a *сметать* alakkal szemben, melyben valóban semmiféle személy fogalma nem fejeződik ki, a *сметаем* alakban a harmadik személy jelenléte reálisabb, de kevésbé reális a *работаем* alakhoz képest. Ezért alkalmasabbnak tartja az „eltávolított harmadik személyű igék” (глаголы с устраненным третьим лицом) elnevezést. PESKOVSKIJ-jal ellentétben úgy véljük, helyesebb az az álláspont, amely a személytelen igéktől mindenféle személy fogalmát idegennek tartja még akkor is, ha alakilag azonosak az egyes szám harmadik személyével. Ez utóbbi felfogás helyességét mutatja az a körülmény is, hogy a személyes ragozású igékkel ellentétben a személytelen igék egyes szám harmadik személyű alakja nem korrelatív párja a többes szám harmadik személyű alaknak. A személytelen igealakoknak a főnévi igenévvel való összehasonlítása azért sem jó, mert a főnévi igenév e tekintetben a főnévvel és a többi névszóval esik azonos elbírálás alá, ezekben pedig a személy kategóriája egyáltalán nem is kerülhet szóba. Ami a PESKOVSKIJ által javasolt új elnevezést illeti, egyetértünk vele abban, hogy a régi is egyértelmű, s mivel általánossá vált, nincs értelme újjal pótolni.

Mielőtt az alanytalan mondat és a személytelen ige meghatározására rátérnénk, rá kell mutatnunk arra, hogy magának a mondatnak az értelmezése és meghatározása is vitás. Ennek a kérdésnek az eredete az ókorra megy vissza, s itt nem is foglalkozhatunk vele. Megjegyezzük azonban, hogy nézetünk szerint a beszéd egységeinek meghatározása alkalmával a nyelvtudomány, illetve a nyelvtan körén belül kell maradni. Így az alany fogalmán, ha külön meg nem nevezzük, nyelvtani és nem logikai fogalmat értünk.

Alanytalan mondatnak azt a mondatot nevezzük (elsősorban az orosz nyelvet tartva szem előtt), amelynek állítmánya személytelen ige, vagy önmagában, illetve hozzátartozó bővítménnyel (kiegészítő, határozó, jelző) ellátott más szófajta-hoz tartozó (névszó, főnévi igenév, határozószó) olyan állítmány, amely ragozhatósága esetében (melléknév) semlegesnemben áll. Nem tekintjük alanytalanoknak azokat a szerkezeteket, amelyeknek alanya az előző mondatból, vagy tárgyi tényezőből értendő oda, s amelyeket általában hiányos mondatoknak nevezünk. Vannak határesetek, amikor nehéz eldönteni, melyik fajtáról van szó. Például ebben a mondatban: *Это задание легко? Трудно*. Itt a *трудно* tekinthető alanytalan mondatnak, de olyan hiányos mondatnak is, amelynek alanya az előző mondat *задание* szava.

Meghatározásunk megfogalmazása egyszerűbb lett volna, ha a névszó mint állítmány helyett az állapotzófajta (категория состояния) elnevezést alkalmaztuk volna. Erről később részletesebben beszélünk.

Személytelen igének nevezzük azt az igét, amelynek egyes szám harmadik személyű, továbbá múlt idejű és feltételes módbeli semlegesnemű alakja személyt képviselő szófajta-val mint alannal nem társulhat s így a személyes névmás harmadik személyű semlegesnemű alakjával sem. Később látni fogjuk, hogy az állítmányra olykor az *оно* névmás vonatkozik; ez azonban nem jellemző eset, s különben csak pusztán forma anélkül, hogy a személyes névmás rámutató szerepét betöltené. Az ilyen mondat: *и дурно оно было* (Dosztojevszkij), semmiel sem tartalmaz többet, mint az: *и дурно было*.

Azokban a nyelvekben, ahol a személytelen igék állandóan semleges-

nemű harmadik személyű személyes névmás kíséretében fordulhatnak csak elő, a fenti meghatározást akképpen kellene módosítani, hogy az ige mellett a személyes névmás egyes szám harmadik személyű (hímnemű vagy semleges-nemű) alakja fordulhat csak elő (*il pleut, es regnet*), vagy egyes esetekben csak az igével azonos tövű vagy jelentésű főnév (*das Regen regnet*) helyettesítheti a személyesnévmást. A névmás azonban ezekben a nyelvekben is csak tartalom nélküli forma. Lásd még JAGIÉ (14).

САХМАТОВ az alanytalan mondatokkal együtt a hiányos alanyú, az általános és a határozatlan alanyú mondatokat is egytagúaknak minősíti, ha az utóbbiakra névmás, vagy főnév külön nem vonatkozik, azon elv alapján, hogy a logikai alany és állítmány egyaránt egy szóban testesül meg. Ha a kérdés elbírálásánál csak a nyelvtani alanyt és állítmányt vesszük tekintetbe, nyilvánvalóan csak az alanytalan mondatoké gytagúak, mert egyébként az orosz nyelvben az ige személyragjai is kifejezik az alanyt: *говорят — они говорят*. Nem így van például a francia nyelvben, mivel a *parle* igealak mindhárom személyre vonatkozhatik (kiejtésben ugyanis egyformán *parl*), s ott csakis a személyes névmás utal az alanyra. KLEMM (TörtMondt, 143) viszont a lélektani elvből kiindulva még a személytelen igéket is kéttagúaknak számítja, mivel a harmadik személyű igevégződést alanyértékűnek tartja (*villáml-ik, es-ik*), s logikai alanyként a konkrét jelenséget fogja fel. Ez a nézet, nem tekintve a logikai és lélektani szempontok módszertanilag kifogásolható belekeverését, azért helytelen, mert nem veszi tekintetbe, hogy ezen igék ragjai, ellentétben a személyes igékkel, velük csak homonim, de lényegében tartalom nélküli alakok.

Mielőtt az anyag rendszerezésére és osztályozására rátérnénk, meg kell vizsgálnunk az erre vonatkozó fontosabb munkákat, milyen alapelvekből kiindulva, hogyan osztályozták az alanytalanság körébe tartozó jelenségeket. Ez a módszer a kutatót egyúttal a helyes elv kiválasztásához is hozzásegíti. Mivel az alanytalan mondatok keletkezésével és fajaival már a szlavisztika klasszikusai is foglalkoztak, és ezen belül részletesen tárgyalták az orosz nyelvi adatokat is, ki kell térnünk a fontosabb ilyen összeállításokra.

MIKLOSICH Syntax-ának Subjectlose Sätze c. fejezete lényegében csak a személytelen igékkel foglalkozik. Nyolc csoportra osztja őket részint alaktani, részint jelentéstani sajátságai alapján. Minthogy a rendszerezés szempontja nem egységes, a csoportba osztás is következtelen. Külön tárgyalja a létezés és a kijelentés (*existieren, aussagen*) igéit és külön a reflexív igéket, holott a visszaható igék között is akad olyan, amely jelentése alapján az előbbiekhöz kívánkozik (*становится, заявляется*). A csoportokon belül nincs alosztályzás.

MIKLOSICH (Subsätze) külön tanulmányt is szentel a kérdésnek, és itt általános következtetéseket von le nemcsak szláv, hanem indogermán anyag alapján, sőt még az indogermán nyelvcsaládon is túltekint. Az osztályozás alapja itt már elsősorban a szerkezetek morfológiai tulajdonságai: I. Személytelen mondatok aktív igékkel, II. visszaható igékkel, III. passzív igékkel és IV. névszó, valamint az *esse* igé összetételével.

Az első csoportot MIKLOSICH további alosztályokra bontja jelentéstani szempontból, de alaktani tekintetben nem. Ez azért hibáztatható, mert ilyen módon például a *свемем* típusú igék azonos elbírálás alá kerülnek a *пахнет* típusú igékkel. A II., III. és IV. csoportnak jelentéstani alosztályai sincsenek. MIKLOSICH várákozásunk ellenére a III. csoportba sorolja az aktív igék passzív

igeneveiből alkotott kifejezéseket is, pl.: *не видно и не слышно*. A IV. csoportban nemcsak névszókból, hanem határozószókból alkotott kifejezések is akadnak, pl.: *надо было исполнить обещание*. Ebben a csoportban a sokrétű anyag morfológiai megkülönböztetésére már találunk utalásokat.

MIKLOSICH azért nem adhat finom alaktani megkülönböztetést, mivel ebben az esetben az idogermán anyagot nem tudta volna felölelni. Az osztályozás egyöntetűségének jelentéstani kritériummal való megtörése viszont az áttekinthetőség rovására megy.

VONDRÁK a mondatrészek között (Hauptteile des Satzes) foglalkozik röviden az alanytalan mondatokkal. Az anyagot lexikai-jentéstani elvek szerint tárgyalja, de nem következetesen, mert a harmadik csoportba alaktani tulajdonságaik alapján kerültek a visszaható és szenvedő igék. Az ötödik pontba sorolt igék jelentéséről maga sem tud megfelelő jellemzést nyújtani (... „die schwer zusammenfassend sind”, pl.: *подобаem*).

OVSZJANYIKO—KULIKOVSZKIJ tanulmányát MIKLOSICH SubSätze ismeretetésével kezdi. Ezt a munkát az orosz nyelvtudós nagyra értékeli, elfogadja annak osztályozási rendszerét is, ő maga inkább a jelenség értelmezésével foglalkozik. A kérdést szintaktikai szempontból boncolgatja, de ebből inkább csak egy problémát ragad ki: az alany hiányának mértékét. Az olyan mondatokban mint *мошум, морозит*, az alany el sem képzelhető, viszont az olyan szerkezetekben mint *завозилось у меня под кроватью* (Turgenyev), az alany a gondolatban jelen van, vagy legalábbis be akar hatolni a tudatba. Ezért az előbbi csoportot abszolút alanytalannak (абсолютно-бессубъективный), az utóbbit viszonylag alanytalannak (относительно-бессубъективный) nevezi. OVSZJANYIKO—KULIKOVSZKIJ gondolatának van értékes magva, de ezt nem érvényesíti kellőképpen, inkább csak leszögezi az említett két szélső lehetőséget. A továbbiakban a tanulmány azzal foglalkozik, hogy milyen okok készítetik a beszélőt az alany elrejtésére vagy távoltartására. Okfejtésében a hiányos mondatok és az alanytalan mondatok alanytalansága között nem tesz különbséget, az alanytalanságot csak lélektani szempontból vizsgálja, amely a nyelvtani szempontokat háttérbe szorítja.

САХМАТОВ hatalmas, befejezetlenül maradt művében több helyen is foglalkozik a szóban forgó jelenséggel. Először az alanytalan mondatok elemzésénél találkozunk vele. САХМАТОВ e szintaktikai alakulatot lélektani alapon osztályozza, és így együtt tárgyalja a nem alanytalan egytagú mondatokkal, mivel nézete szerint az alany és állítmány (lélektani) egyaránt kifejezésre jut bennük. Így az alanytalan mondatokat a szerintünk mondatoknak nem nevezhető szókapcsolatok között vizsgálja (*Коля!, вместо предисловия, Боже мой!*). Az áttekintés ezenkívül azért is nehezebbé válik, mert a lényegget nem érintő alcsoportok bontják szét az igen vegyes anyagot. Pl. külön alcsoportban foglalnak helyet a bővítménnyel ellátott alanytalan kifejezések.

Másodszor a szófajtákról szóló részben (II. 50—54) foglalkozik САХМАТОВ az alanytalan szerkezetekkel. Ott részletes vizsgálat alá veszi a személytelen igéket, s jelentésük szerint négy csoportra osztja őket: (1) a természeti jelenségeket megnevező, (2) a szervezet belső, fizikai élményeit visszatükröző, (3) a beszélő külső élményeit megnevező, és (4) a beszélő belső akarati és erkölcsi élményeit megnevező igékre.

A felsorolás következetes ugyan, de túlságosan összefoglaló, elnagyolt jellegű. Mivel a szerző maga ezt a fejezetet csak vázlatban dolgozta ki, e hiányosságért nem érheti bírálat. САХМАТОВ utal az egyes csoportoknak a logikai

alanyhoz való viszonyára is. Szerinte az első csoportnál az alany megléte el sem képzelhető, a második csoportban a logikai alany accusativus formájában jelenik meg, a harmadik csoportnál ellipsziszról van szó, a negyediknél pedig a logikai alany dativusban áll. САХМАТОВ kimerítőbben vizsgálja meg tehát a problémát, mint ОВСЗЯНИКО—КУЛИКОВСКИЈ, de az ő kísérlete is csak vázlatban maradt.

РЕСКОВСКИЈ külön fejezetben foglalkozik az alanytalanság kérdésével a nem éppen helyesnek mondható „Igei személytelen mondatok” címen (Глагольные безличные предложения). A tárgyalás folyamán kiderül ugyanis, hogy nemcsak igei és személytelen mondatokról van szó, hanem az egész nagy témakörrel, beleértve a névszói állítmányú alanytalan mondatokat is, РЕСКОВСКИЈ kizárólag a jelenség morfológiai oldalával foglalkozik, az egyes szerkezetek jelentéstani vonatkozásaira legfeljebb csak utalás történik. A személytelen igeik jelentésének két típusát említi: az emberi test belsejében végbemenő folyamatok és az elemi jelenségek jelentéskörébe tartozókat. РЕСКОВСКИЈ osztályozása hét csoportból áll: (1) Személytelen összetett állítmány, amely személytelen segédigéből, vagy -o-ra végződő személytelen állítmányú szavakból áll (*мне было весело, весело кататься*), (2) ugyanaz a szerkezet alakatlan (бесформенные слова) szavakból (*надо, нужно, можно, необходимо*), (3) melléknévi igenévi összetett állítmány szenvedő melléknévi rövid alakú (краткое) igenévből (*было забыто*), (4) személytelen ige esetleg főnév dativusával és főnévi igenévből álló szerkezet (*случилось мне быть*), (5) tagadó mondatok személytelen használatú személyes igékből genitivusban álló főnévi vonzattal (*не было ни гроша*), (6) ugyanez a szerkezet szenvedő melléknévi igenévvvel (*меры не положено*) és végül (7) személytelen használatú személyes igékből vagy személytelen szenvedő melléknévi igenévből álló összetett állítmány és határozószó (*мало было, нас было двое*).

РЕСКОВСКИЈ tehát alaktani különbségekből kiindulva igyekszik szintaktikai osztályozást adni, és ezt az alapelvet következetesen meg is valósítja. A felosztás hibája az, hogy egyes csoportok között nincs azonos értékű különbség. Így a harmadik és a hatodik csoport lényegében azonos, hiszen a csoportosítás szempontjából közömbös az, hogy a szenvedő melléknévi igenév állító vagy tagadó mondatban szerepel-e, továbbá, hogy van-e bővítménye, vagy nincs. Csupán a létezés tagadása esik külön elbírálás alá a tagadó mondatok közül (ezt a szerkezetet РЕСКОВСКИЈ az ötödik csoportba foglalja), mert az lényegesen különbözik a többi szerkezettől, köztük saját állító mondatbeli alakpárjától.

ВИНОГРАДОВ mivel műve kizárólag alaktani kérdésekkel foglalkozik, csak a személytelen igéket vizsgálja meg. A fontosabb problémákat csupán érinti, s így mindössze utalásokat tesz a szóbanforgó igék morfológiai sajátosságaira. Jelentéstani szempontból azonban osztályozza őket, és nyolc csoportot állapít meg: (1) a létezés, állapot igéi, (2) a természeti jelenségeket, (3) az elemi jelenségeket, (4) a sorsra vonatkozó elképzeléseket, (5) a szervezet belső tulajdonságait és élettani állapotát, változásait, (6) külső jelenségek érzetét, valamint (7) az ember lelki élményeit jelentő igék, és végül (8) elég homályos megfogalmazásban ide vonja az eddigiekben fel nem sorolt igéket („глаголы, означающие стихийную направленность действия на субъект или присущую кому-нибудь предрасположенность к действию, способность как бы невольного проявления какого-нибудь действия, а также, напротив, отсутствие в ком-нибудь волевых импульсов, расположения к какому-нибудь действию”).

VINOGRADOV felosztásának az az erénye, hogy az eddig tárgyaltnál sokkal részletesebben hatol be a jelentésárnyalatokba, hibája viszont az, hogy a részletezés nem egyenlő súlyú. Így nem feltétlenül szükséges különválasztani a természet jelenségeitől az elemi jelenségeket. Ugyanakkor pedig a 8. pontba igen heterogén jelentésű igéket sorol be. E csoportban még a jelentéstani elv következetessége is megbomlik, mert minden *-ся* képzős személytelen igét ide oszt be.

GALKINA—FEDORUK másutt megjelent és a probléma egészét felölelő cikkeire utalva, külön tanulmányban foglalkozik a személytelen igékkel és a személytelen használatú *-ся* képző nélküli igékkel. Az alcsoportokra osztott példatár rendkívül gazdag. A tanulmány bevezetőjében GALKINA—FEDORUK az alanytalan mondatokat osztályozza. Rendszerezése morfológiai alapokra épül. Sajnos azonban, nem tudja következetesen véghez vinni, mert két jelentéstani főcsoportba foglalja össze az egész anyagot: az egyikbe a valóság értelmi felfogását kifejező mondatokat (a természet és a közeg állapota, az élő világ fizikai állapota, az ember lelki-érzelmi állapota), a másikba az ember akaratát, más emberek befolyásolására irányuló jelentést kifejező szerkezeteket sorolja. A két felosztási elv következetlenségét nem tekintve az sem érthető, miért foglal helyet az első csoportban olyan sokféle jelentéstartalom, mint az ember lelki állapota és a természet jelenségei, továbbá miért osztja a szerző az ember akaratát jelentő mondatokat külön a másik csoportba. Mindebből az a további módszertani hiba származik, hogy az alaktani osztályozás elve sem tud helyesen megvalósulni. Például a *приходится* igét a II. a alcsoportba kellene foglalni jelentése alapján a *следовало, надлежит* mellé, alakja szerint pedig az I. b alcsoportba kívánkozik a *мерещутся, разведрилось* igékhez. További elvi hibákat okoz, hogy a tanulmánynak a tulajdonképpeni anyagot tárgyaló fejezetében újabb osztályozást találunk, most már elsősorban jelentéstani szempontok alapján. A bennük megtalálható morfológiai alcsoportokat azonban sehogyan sem lehet összhangba hozni a bevezetésben levő általános felosztás alcsoportjaival. A rendszerezés következetlenségeitől eltekintve a tárgyalat anyag igen alaposan, gondosan van összeválogatva.

A legutolsó összefoglaló munka e tárgyban a Grammatika második része, a szintaxis, amely részletesen, gazdag példatárra építve foglalkozik az alanytalan mondatokkal. Az anyag csoportosítása ebben a munkában következetes morfológiai elvek alapján történik. A szerkezetek alaki leírásához részletes jelentéstani utalások csatlakoznak. Például a „Személytelen mondatok *-ся* képzős személytelen igékből” (Безличные предложения, главный член которых выражен безличным глаголом с суффиксом *-ся*) című alfejezet a *спится, поется* típus jelentését eképp határozza meg: „эти предложения обозначают состояние природы, окружающей среды или состояния живого существа”. A *начнет смеркаться, стало смеркаться* típust „начало или обнаружение действия» jelentés jellemzi. A *хотелось спать, пришлось согласиться* típus jelentése a nyelvtan szerint „желание, возможность, необходимость, долженствование”.

A rendszerezés hiányossága abban mutatkozik, hogy a bővítettség, illetve bővítetlenség mondattani szempontjai megelőzik a szerkezetek vonzatai szerinti csoportosítást, bár ez utóbbi szerintünk elsődlegesebb. Ilyen módon a személytelen használatú *-ся* nélküli személyes igék két alcsoportra oszlanak az akadémiai nyelvtanban: bővítetlenekre (*начинало темнеть*) és bővítettekre

(в воздухе посвистывало и было). Csak ezután esik szó arról, hogy egyes igék instrumentalis vonzatúak (*хватит дождем*) stb. A bővítettség-bővítetlenség valamennyi csoport fontos altípusát adja, holott nyilvánvalóan mindkét szerkezet vagylagosan előfordulhat bármelyik típusban a tárgykör kívánalmi szerint, s legfeljebb lexikai tényezők korlátozzák a bővítés eseteit. E kérdésre még később visszatérünk.

A Grammatika az alanytalan szerkezeteket így osztályozza: 1) személytelen mondatok személytelen igével (-ся képzővel és anélkül), (2) személytelen mondatok személyes igével személytelen használatban (-ся képzővel és anélkül), (3) személytelen mondatok állítmányi határozó szóval (предикативное наречие), vagyis állapotszófajtajával, (4) személytelen mondatok szenvedő rövidalakú (краткое) igenévvél, és (5) személytelen mondatok tagadással vagy tagadó szerkezettel.

A Grammatika a főnévi igenévi mondatokat külön fejezetben tárgyalja. A határozatlan számnévi szerkezetekről és egy megjegyzésben a gyűjtőszámneves kifejezésekről is az alanytalan mondatok között tesz említést (36–37). A létezés igéivel alkotott szerkezeteket a 3. csoportban sorolja fel.

Ezzel elérkeztünk napjainkig. Láthatjuk, hogy az alanytalanság, illetve személytelenség körébe tartozó jelenségek osztályozása szinte annyiféle módon történt, ahány kutató próbálkozott vele. Egyesek csak egy szempontot vettek figyelembe (PESKOVSKIJ morfológikus-szintaktikai, VONDRÁK jelentéstani, GALKINA—FEDORUK inkább morfológikus osztályozása), vagy több szempontot vegyítettek (MIKLOSICH). Az utóbbi eljárás többé-kevésbé mindenütt megnyilvánul, különösen GALKINA—FEDORUK tanulmányában. Ez az áttekinthetőséget erősen zavarja. Még viszonylag SAHMATOVnál látható legtisztábban az anyag különféle elvek szerinti csoportosítása, azonban a rendszerezés mégis egyes jellegű, mert a szerző pszichologista felfogása miatt egészen más természetű kérdésekkel keveredik össze. A Grammatika következetesen egy szempont alapján taglalja az alanytalan mondatokat. Ez a munka nem monográfia, hanem normatív nyelvtan, tehát nem kérhetjük tőle számon sem a jelentéstani osztályozás elkülönítését, sem az elvi kérdések tárgyalását. Mindezt figyelembevéve a Grammatikának az alanytalan mondatokról szóló fejezete az orosz nyelvi anyag eddigi legjobb feldolgozásának tekinthető.

A korábbi munkák bírálatából azt a következtetést vonhatjuk le, hogy az egy szempont szerinti osztályozás nem helyes, mert ezt a sokrétű jelenséget nem lehet ilyen eljárással részletesen taglalni. De nem helyes az sem, ha több szempontot alkalmazunk ugyanabban az osztályozásban. Ez sem vezetett kielégítő eredményre, mert logikai zavart idéz elő. A helyes megoldást véleményünk szerint akkor érhetjük el, ha anyagunkat több oldalról megvilágítva külön-külön, de önmagában következetesen, csoportosítjuk. Gyökeresen szakítanunk kell tehát azzal a hagyományos gyakorlattal, amely — bármilyen elv szerinti rendszerezésről van is szó — feltétlenül különválasztja az elsődleges, természeti vagy testi jelenségeket jelentő személytelen igéket (*свetaем-тошнум*), bár ezek alaktanilag együvé tartoznak, továbbá a szükségességet jelentő alaktanilag különböző típust (*надо, нужно — приходится*). Ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy a jelentéstani osztályozás során egymás mellé kerül a *зудит* és *мне голодно*, s ezzel egyidejűleg a formailag azonos *выходит* különválik a *ломит* típusától.

Az alanytalan mondatok kérdése alapján véve szintaktikai kérdés. Minden szintaktikai probléma vizsgálatához szorosan hozzátartozik morfo-

lógiai jellegének alapos feltárása, továbbá — az anyag természetétől függően — más nyelvészeti diszciplínák, (lexiko-szemantikai, fonetikai stb. vizsgálatok) igénybevétele. Az alanytalanság kérdésében, mint már eddig is láttuk, a jelentésnek van döntő szava, hangtani problémák nem jönnek számításba. Ezért anyagunkat külön morfológiai, lexiko-szemantikai és végül szintaktikai szempontból fogjuk osztályozni és megvizsgálni.

Morfológiai szempontból az alanytalan szerkezeteket az alábbiak szerint csoportosíthatjuk:

A. IGÉK

1. Személytelen cselekvő igék

a) Tárgyatlan igék

a) vonzat nélkül vagy accusativus vonzattal:

свежает, морозит, знобит

β) genitivus vonzattal:

хватает, нехватает, достанет

b) Tárgyas igék infinitivus kiegészítővel:

подобаает, надлежит, следует

2. Személyes cselekvő igék személytelen használatban

a) Azonos jelentéssel

a) vonzat nélkül:

дует, темнеет, зеленеет, шумит, пересохнет

β) instrumentalis vonzattal:

ветром несет, пахнет, тянет

b) Eltérő jelentéssel:

вет, ломит, выходит, везет

3. Személytelen visszaható igék

приходится, удается, понадобится, достанется

4. Személyes visszaható alakú igék személytelen használatban

a) Dativus vonzattal:

мне хочется, мне спится

b) vonzat nélkül, leginkább szenvedő jelentésben és mellékmondatnál bővítve:

разумеется, дается, сделалось, выясняется

5. Létezés igéi

a) Önmagukban:

есть, было, будет, было бы, стало, бывало

b) Névszóval vagy infinitivusszal bővítve:

есть книги, будет книги, было сожалеть, было мороз

6. Létezés tagadása

- a) Önmagukban:
нет, не было, не будет, не было бы
- b) Névszóval vagy infinitívusszal bővítve:
не на что было жаловаться, нет книги, не было книг

B. IGENEVEK**1. Szenvedő melléknévi igenevek**

поручено, сказано

2. Főnévi igenevek

- a) Dativus vonzattal:
вам здесь не быть
- b) Felszólító hanglejtéssel:
стрелять! говорить!

C. TÖBBI MONDATRÉSZ**1. Főnevek**

срам, грех; грех, что...; пора

2. Melléknevek rövid és fokozott alakja

весело, скучно, тепло, теплее

3. Határozószók

- a) szükségességet jelentők:
надо, нужно, нельзя
- β) egyéb jelentésben:
жалко, стыдно, далече

4. Számnevek

- a) Határozott számnevek:
 α) *было двенадцать часов*
 β) *было нас пять*
 γ) *было нас двое*
- b) Határozatlan számnevek:
много, мало

Felmerülhet az az ellenvetés, hogy a fenti felosztás is vegyes elvekre épül, hiszen a vonzatok megjelölése már a szintaxisba vezet. Az alaktant azonban nem lehet mereven elválasztani a mondattantól, és a vonzatok maguk alak-tani szempontból is elkülönítik az egyes típusokat. Néhány csoportnál a

jelentéstani elv is kifejezésre jut, de a határozószóknál inkább csak a hagyomány kedvéért alkalmaztuk, és a görögbetűs jelölés is mutatja, hogy nem lényeges albeosztásról van csak szó. Fontosnak tartottuk azonban megkülönböztetni azokat a személytelen használatú személyes cselekvő igéket, amelyek e funkcióban nagyfokú jelentésváltozást mutatnak, úgyhogy ezeket lexikailag is más, homonim igéknek tekinthetjük.

Vizsgáljuk meg részletesen a fenti csoportokat!

A. 1. a) *α*. Ide tartoznak az eredeti, legnagyobbbrészt az ósszláv szókincsben is meglevő személytelen igék. Mint már említettük, előfordulhat, hogy jelentésük, sőt tövük szerint is azonos főnévvel mint alannyal társulnak, azonban a kifejezés tartalma változatlan marad: *молния сверкает — сверкает; гром гремит — гремит; а царя еще знобит зазноба сердечная* (Nérmesék: *Поди туда-не знаю куда, принеси то- не знаю что*). Плен esetekben az alannyal kiegészült szerkezeteket természetesen nem tekinthetjük alanytalanoknak és a bennük szereplő egyébként személytelen igéket sem személyteleneknek, de ez csakis ezekre a különleges alakulatokra vonatkozik. Egyébként az igék alannyal nem egészülnek ki. Más nyelvekben is gyakori a teljes, alannyal kiegészült használat, sőt vannak olyan, például egyes finnugor nyelvek, amelyekben ez az általánosabb: gör. *Ζέως ύει*, msi *Xolit Numi-Tǫram āšam ti xǫtǫlas* (KLEMM, TörtMondt. 143). A többi szláv nyelvre vonatkozóan lásd JAGIÉ 14.

A szóbanforgó igék általában véve vonzatnélküliek. Ha azonban jelentésük élőlények fizikai állapotára vonatkozik, az élőlény accusativusban áll: *меня знобит, меня взорвало*. Lásd Grammatika II/2 16.

A. 1. a) *β*. Kiszámú csoport. A *хватать, хватить* igék divergens jelentésfejlődéssel különültek el a 'megragadni' jelentésűtől, mivel azonban eltérő a vonzatuk is, helyesebbnek láttuk idesorolni őket és nem az A. 2. b) típusba: *Он хватил его за шиворот — Как это у вас хватило храбрости?* (СЕНОВ: Женское счастье).

A. 1. b) Az előbbi igéktől csak vonzatuk tekintetében térnek el. Bár tárgyas igék, az infinitivuson kívül más tárgyi vonzatuk nem lehet: *следуют за мной — следуют отменить*. Lásd JAGIÉ 15.

A. 2. a) *α*. Nagyrészüik, akárcsak az első csoport tagjai, szintén eredetiek, mint *дует, вечает, синеет*. Tőlük abban különböznek, hogy lexikailag korlátozva ugyan, nyelvtanilag azonban korlátlanul bármilyen alanyt felvehetnek mindhárom személyben: *дует — ветер дует — я дуо; зеленеет — деревья зеленеют; бывает — по вечерам я бываю дома*.

A. 2. a) *β*. Ebbe a csoportba sok ige tartozik. Nyelvtanilag bármely tárgyas ige alkalmas arra, hogy személytelen alakban a cselekvőt kifejező eredeti nominativust instrumentális alakítsa, s így hozza létre ezt a szerkezetet. Пленkor accusativusba kerül az a mondatrész, amelyre a cselekvés irányul: *как ножом по сердцу полоснуло меня*. Használhatók olykor tárgyatlan igék is ebben a szerkezetben. Az instrumentális vonzat alkalmazható, de a cselekményt előidéző aktivitása ilyenkor gyöngébbnek érződik: *Вот сыростью холодной с востока понесло*. Az a mondatrész, amelyre a cselekvés irányul, praepositívus genitivusban áll: *В ушах у гостя затрещало — В глазах у меня потемнело*. Lásd még Grammatika II/2 24–25; JAGIÉ 20–21.

A. 2. b) Már említettük, hogy elkülönülő jelentésük miatt választottuk külön csoportba e viszonylag kevés igét. Vonzatuk accusativus: *манит меня, ломит меня*.

A. 3. Ez is kevésbé népes csoport. Az idetartozó igék általában dativus vonzatúak: *мне приходится; тебе удалось сдать экзамен*. Az eredeti személytelen igék közé sem kései keletkezésük; sem alaktanilag eltérő jellegük miatt nem tartoznak.

A. 4. a) Ez a típus viszonylag új, de igen nagy és jelentős, mert az ide tartozó igéket gyakran használják. PEŠKOVŠKIJ (318) azt állítja, hogy képzslehetőségük korlátlan, mert minden nem visszaható igéből megalkotható a szerkezet. VIŠNOGRADOV azonban (468) jogosan bírálja PEŠKOVŠKIJ nézetét, hisz lexikai tényezők feltétlen korlátot szabnak képzsük elé. A szóbanforgó igék csak alakjukra nézve visszahatóak, mert az egyébként tárgyias igék továbbra is tárgyasok maradnak: *мне хочется пить; День ли не терпится страшному царю* (Népmesék: Иван меньшей-разумом большой). Tranzitív és intranzitív ige egyaránt előfordul közöttük: *мне читается, мне спится*. Lásd JAGIĆ 20—21.

A. 4. b) Annyiban tér el az előbbi típustól, hogy cselekvő és visszaható igéből egyaránt képezhető. A cselekvő igékből képzettek jelentése általában szenvedő: *оказаться — оказалось*, de: *разуметь — разумеется*.

A. 5. Tulajdonképpen csak infinitivus vagy genitivus vonzattal bővítve lehet alanytalanságukról beszélni, mert ha ezeket az igéket önmagukban használjuk, akkor legtöbbször az előző mondatnak vagy tárgyi tényezőknak az alanyára vonatkoznak. A *стать* és a többi létezés jelentő ige névszóval alkotott kifejezésben a *быть* igehez hasonló segédigei szerepet kap, és létezés kifejező jelentésük elhomályosul: *стало душно*. Genitivusban álló bővítőmenny esetében a szerkezet jelentése leginkább határozatlanság, az egészből kivett rész (genitivus partitivus): *было книги — была книга, было книг — были книги*. Egyeztetés esetében a szerkezet természetesen nem alanytalan: *была книга*.

Olykor előfordul a létezés igéje mellett nominativusban álló főnév: *было зима, было мороз, было дождь*. Ez a szerkezet olyan alanyi mondatnak is értelmezhető, amelyben az állítmány nem egyezik az alánnyal. SAHMATOV (I. 121—125) szintén ilyennek fogja fel őket és a kétagú nem egyező mondatok között (Двусоставные несогласованные предложения) szerepelteti (*ведь есть же на свете богатые люди*). PEŠKOVŠKIJ (112, 184) a *есть* igét nem ragozható szónak (бесформенное слово) tartja, amely természetéből kifolyólag nem egyeztethető; nem is tartja igealaknak. A nominativus néhol accusativusnak is felfogható, bár legfeljebb nominativus-accusativusnak (*люди* és nem *людей*). Erre vonatkozóan lásd JAGIĆ 16. A többi szláv nyelvben is gyakori a nominativus e szerkezetekben. Lásd VONDRÁK 266.

Előfordul az is, hogy maga az ige marad el, és az állítmányt a genitivusban álló névszó képviseli: *то то смеху; народу-то*. Lásd Grammatika II/2 38.

A. 6. Az a) alcsoportra vonatkozóan ugyanazt mondhatjuk, mint a létezés igéinek önálló használatára. A genitivus vonzattal álló szerkezetnél még nagyobb az eltérés a személyes szerkezethez viszonyítva, mint az előző csoportban. Lásd erre vonatkozóan PEŠKOVŠKIJ (335) magyarázatát.

B. 1. A melléknévi genevek azért tartoznak külön csoportba, mert instrumentalis vonzatukkal megmutatják igei eredetüket, s ezért nem sorolhatjuk a melléknévek közé: *сказано мной*. Egyéb tekintetben azonban nem térnek el tőlük. Használatuk elég gyakori, sőt még cselekvő jelentésben is előfordulnak, pl.: *в Москве не бывано*. Lásd JAGIĆ 21—22 és VONDRÁK 263.

B. 2. A főnévi igenévből álló szerkezet alanytalan volta vitatható. Ezek közül az *a*) alcsoport alanytalan jellege kétségtelenebb, hiszen legfeljebb a dativus vonzat fejezi ki a logikai alanyt. A bővítmény hiánya esetében a mondat jelentése nem is annyira alanytalan, mint inkább általános alanyú, pl.: *Хуже во всем Петербурге не науки.* (Csehov: Тоска). Más esetekben a dativus használata nélkül is odaértődik valamely meghatározott alany személye, pl.: *Взять к примеру хоть благотворительные вечера* (Csehov: Живая хронология). E mondatban a beszélő személye a logikai alany. Az alany általános volta különösen érezhető a névmásokkal, vagy jobban mondva határozószókkal való bővítmény esetében: *ничего делать.* PESKOVSKIJ (325, 331, 333) e szerkezetekben a határozószót állítmánynak tartja, az infinitívust pedig kiegészítőnek. САХМАТОВ (I. 135) ezzel szemben az állítmányt az infinitívusban találja meg. ТЫМОФЕЕВ hasonlóképpen vélekedik.

A felszólító módban álló főnévi alakok még inkább kiváncsnak a személytelen szerkezetek köréből. Az esetek legtöbbszörében meghatározott személyhez szóló közvetlen felszólításról van szó. A felszólító módot a hanglejtés fejezi ki. Bár a forma nem mutatja az alanyt, a jelentés szerepe itt olyan erős, hogy e szerkezeteket hiányos alanyú mondatoknak is fel lehet fogni. A logikai alanyt esetleg a dativusban álló bővítmény fejezheti ki: *Вам говорю!* Felsorolásunkban ezt a szerkezetet a teljesség és a hagyomány kedvéért szerepeltetjük.

C. 1., 2., 3. Azokkal a mellénevekkel, határozószókkal és főnevekkel, amelyeket az orosz nyelvtudományi irodalom újabban állapotsofajta néven szerepeltet az alanytalan mondatok között, később bővebben foglalkozunk.

C. 4. A számnevekből alkotott szerkezetek alanytalansága is vitatható. САХМАТОВ (I. 128) és PESKOVSKIJ (326) ide számítják. Felfogható azonban alanynak is a számnév, s ebben az esetben egzisztenciális mondatoknak kell tekintenünk őket, akárcsak a *зима была* mondatot (ha a *зима* önmagában is mondatnak értelmezhető). Nézetünk szerint a szerkezetben az alany agenerikus (nyelvtani nem nélküli) szó, tehát a számnév melletti állítmány (*было*) semlegesnemi áll. Figyelembe kell azt is venni, hogy más nyelvek szintén alanytalanságnak fogják fel a számnévi szerkezeteket, és ez nyelvtani eszközökkel is kifejezésre jut: *es ist fünf, es ist viel.* Igaz viszont, hogy például a németben olyan szerkezetek is alanytalanok, amelyek nem azok az oroszban: *es ist Winter, es war Winter — зима, зима была* (bár lehet alanytalanul *зима было* is). Persze úgy is felfoghatjuk, hogy az *es ist Winter* azért személytelen, mert a német nyelv a főveget itt nem alanynak, hanem állítmányi kiegészítőnek tekinti.

Az orosz gyűjtőszámnévek alanyi tulajdonsága egyébként más szerkezetekből is kimutatható: *семеро одного не ждут.* Meg kell jegyeznünk azonban, hogy *идем нас двое*-féle alakokkal nem találkozunk. САХМАТОВ (I. 128—129) az ilyen számnevekből alkotott kifejezést a nem egyeztetett kéttagú mondatok (двусоставные несогласованные предложения) közé sorolva, a *вышло три ухореза* mondatban a *вышло* igét személytelennek tartja, magát a mondatot pedig olyan alanyi mondatnak, amelyben az alany a *три ухореза*. A kérdés továbbra is eldöntetlen marad, megjelöltük azonban a számnévi szerkezetek helyét az alanytalan szerkezetek között, számítva arra, hogy a russzisták esetleg általánosan alanytalan szerkezetet fognak látni e kifejezésekben.

A fent tárgyalt típusokkal véleményünk szerint kimerült az idetartozó szerkezetek száma. A teljesség kedvéért röviden foglalkozunk még olyan

alakokkal, amelyeknek alanyi volta, vagy egészen más jellege nyilvánvaló, de amelyeket egyes nyelvészek mégis idesoroltak.

САХМАТОВ (I. 87–89) az alanytalan mondatok között tünteti fel az ilyen mondatokat: *будь, что будем!* Ezekben a felszólító jelentésű főnévi igenevekben ellentétes esetet láthatunk. Formailag ugyanis az ige kifejezi a második személyű alanyt, illetve a mellékmondat is alanynak fogható fel, jelentése alapján azonban a mondat határozatlan alanyú. Az ilyen szerkezeteket mégsem tartjuk alanytalan mondatoknak, mert azonkívül, hogy a határozatlan alanyiség nem is alanytalanság, az ige morfológiailag annyira erős alkotó, hogy itt a jelentéstani szempontok mellőzhetők.

Ugyancsak az alanytalan mondatok között sorolja fel САХМАТОВ (I. 66–69) a *рад, виноват* típusú szerkezeteket. Kétségtelen azonban, hogy ezek alanya az előző mondatból, illetve a tárgyi tényezőből kiegészül.

Végül САХМАТОВ-val (I. 70–72) ellentétben nem tartjuk alanytalan mondatoknak a megszólításból és indulatszóból álló szókat és szókapcsolatokat: *Коля!, Боже мой!, Ну!, Брысь!* Ezeknek egyébként mondatmivoltuk is tagadható.

Az alanytalan mondatok jelentéstani osztályozására áttérve rá kell mutatnunk arra, hogy osztályozásunk több csoportja nagyjából megegyezik a korábbi csoportosításokkal. Ezeknek a szerkezeteknek a jelentése eléggé elhatárolt és könnyen meghatározható. Vannak azonban olyan szerkezetek is, amelyeknek nincsenek ilyen jellegzetes jelentéstani tulajdonságaik. Ezek csoportosítása és elnevezése lényegesen nehezebb.

A jelentéstani csoportok úgy viszonylanak a morfológiai rendszerezéshez, hogy egy-egy csoporthoz morfológiailag különböző alakú és ugyanígy egy-egy morfológiai csoporthoz különböző jelentésű szerkezetek tartozhatnak.

Az alanytalan szerkezetek jelentésük szerint az alábbiakban osztályozhatók:

1. Testi érzetek

A test fizikai állapotával összefüggő, belső, valamint a test állapotára vonatkozó, a külvilágról jövő érzetek: *зудет, знобит, тошно, тошно, голодно, ему холодно*

2. Természeti jelenségek

A természet, a környezet, az időjárás objektív, érzékszerveink által felfogott jelenségei: *вечереет, темнеет, морозит, холодно, темно, зеленеет, зеленеется, пахнет*

3. Létezés

Előfordulás, megnyilvánulás: *есть, было, будет, становилось, быва-ет, сдается*

4. Létezés tagadása

нет книг, не было ни гроша

5. Külső erő által okozott cselekmény

ветром нанесло туман, солдата ранило бомбой

6. Misztikus jelenség

везет, манит, носит

7. Értelmi cselekvés, állapot

разумеется, очевидно, объясняется, поручено, сказано,

8. Szükségesség

нужно, надо, нельзя, подобает, приходится, пора

9. Érzelmi cselekvés, állapot

жаль, стыдно, срам, грех, хорошо, весело

10. Mennyiség, idő, körülmény

нас было трое, много, мало, хватает, время, пора

11. Aktív cselekvés

ничего делать, молчать!

1. Ide tartozik az A. 1. a) a.) morfológiai csoport tagjainak egy része, ezenkívül a melléknevek (C. 2. csoport) egy része is. A legnépesebbek a melléknevek, tehát a későbbi keletkezésű szerkezetek. A *ему холодно* alak természetesen dativus vonzat nélkül is vonatkozhatik testi érzetekre. A mondat mindenkori jelentése és a helyzetösszefüggés mutatja meg, hogy idetartozik-e, vagy a 2. csoportba.

2. Idetartoznak az A. 1. a) a., A. 2. a) a., C. 2. csoportok egyes tagjai, továbbá más csoportok igéi is (*пахнет*). A jelentéskör kiterjedtsége miatt szerepel benne olyan sokféle szerkezet. Az előfordulás gyakorisága szempontjából a melléknevek (morfológiai okok miatt) és az eredeti személytelen igék jönnek számításba. Ez utóbbiakból sok újabb képzést találunk a szépirodalomban, pl.: *...и сразу заухало, зашумело.* (Népmesék: Иван вдовый сын.)

3. A *быть* igén kívül csak akkor tartoznak ide más létezést jelentő igék, ha nem segédigei a szerepük a szerkezetben, hanem kifejezetten létezést jelentenek, pl.: *бывало.* De például segédige a *стать* ebben a mondatban: *стало душно.*

4. Ugyanez vonatkozik a tagadásra is. Itt a genitivus-vonzatban álló bővítmény mutatja, hogy a szerkezet idetartozik: *не бывало таких вещей, нет книг.*

5. Ez az igen népes csoport főképpen az A. 2. a) β. morfológiai csoportból egészíti ki állományát. A 6. csoporttól nemcsak alaktanilag különül el, hanem abban a tekintetben is, hogy az instrumentalis vonzatban álló mondat-

rész a logikai alany, és hogy a szerkezet könnyen átalakítható alanyivá. На az instrumentalisban álló bővítmény hiányzik, a szerkezet jelentése a cselekményt előidéző misztikus jelenségekre utal, pl.: *солдата ранило бомбой* = *солдата ранила бомба*.

6. Ebben a csoportban a logikai alany mindig rejtve marad. Sohasem érezzük, hogy a sors, vagy ismeretlen erő mögött az előbbi csoporthoz hasonló reális, vagy akár nehezebben felismerhető fizikai erő állna. Morfológiai szempontból elég egységes csoport. Lényegében az eredeti A. 2. b) típus tagjaiból áll. Előfordulhat azonban, különösen a szépirodalomban más alaktani szerkezetű képzés is: *Ходил, ходил, ходил целый день по лесу — не повеселилось...* (Népmesék: *Поди туда — не знаю куда, принеси то — не знаю что*).

7. Ez a típus nehezen határozható meg a jelentés szempontjából. Általában értelmi, akarati, közlési jelentésük van az idetartozó szerkezeteknek. A jelentéstani meghatározás nehézségének részben az is oka, hogy a mai orosz nyelvben a legelterjedtebb csoportok egyike. Morfológiai szempontból a személyes visszaható alakú igék legnagyobb része és a melléknévi igenevek nagy része ide tartozik.

8. Ebbe a csoportba nemcsak a szükségességet jelentő határozószók (*нужно, должно, возможно, невозможно, можно, нельзя*) sorolhatók, hanem az ilyen jelentésű igék is, mint: *следует, приходится*, sőt más szerkezetek, pl.: *было сожалеать, пора*. Mégis az e csoportba tartozó szavak száma — lexikai korlátozottságuk folytán — nem nagy.

9. Ide főleg melléknévek és főnevek tartoznak. Viszonylagos morfológiai korlátozottságuk ellenére is igen gyakran fordulnak elő jelentésük fontossága miatt.

10. Ennek a csoportnak a jelentés-megnevezése szintén csak általános, összefoglaló jellegű. Igen sokrétű morfológiai szempontból is: a számnevek, egyes igék, melléknévek és főnevek tartoznak bele. Idetartozásukat főleg az egész mondat jelentése szabja meg. Például a *догматично* kijelentő hanglajtással ide sorolható, de felszólító, vagy felkiáltó hanglajtással inkább a szükségességet jelentő csoportba.

11. A jelentéstani besorolás szempontjából a legnehezebb feladatot a főnévi igenevek csoportja jelenti. Az „aktív cselekvés” elnevezést a cselekvés pusztá megnevezése, illetve a felszólítás miatt választottuk. Mindazonáltal a mindenkori szövegösszefüggésnek megfelelően e szerkezetek más csoportba is besorolhatók. Például a *ничего думать* a 7. csoportba is beosztható. A főnévi igenévi alanytalan szerkezeteknek kétségtelenül van bizonyos modális jelentésük, amelyet a konkrét helyzetből, illetőleg az adott mondatból lehet kikövetkeztetni. ТУИМОФЕЈЕВ részletesen taglalja ezeket a jelentésárnyalatokat, amelyek kétséget, elkerülhetetlenséget, lehetőséget, lehetetlenséget stb. fejeznek ki. Ugyancsak bőven foglalkozik velük a Grammatika (II/2 43—56), amely nem sorolja ezeket az alanytalan mondatok közé, kivéve a tagadó főnévi igenévi mondatokat (*не видеть*).

A modális jelentés sem ad elegendő támpontot szűkebb jelentésmegnevezésre, ugyanakkor a mondatfajták (kérdő, felszólító, stb.) is fejezhetnek ki ilyen modalitást. Ezenkívül a fentiekben vázolt jelentéselnevezés félreértést okozhatna más szerkezetek lexikai jelentésével összevetve (*сомнительно, неизбежно, необходимо, нельзя*).

Bár a jelentéscsoportok a 7., 10. és 11.-et kivéve elég egységesek, a besorolás egy adott szerkezet vizsgálatakor semmiképpen sem történhetik

kizárólagos módon, hanem mindenkor a szöveg és a tárgyi összefüggés mondja ki a döntő szót. Vannak a jelentés szempontjából állandóbb szerkezetek, így a mindig szükségességet kifejező határozószók (*нужно*), a legtöbb szerkezet szemantikailag mégis ingadozó.

A besorolás nehézségeinek jellemzésére idézzük az alábbi példát: *В животе у него перекатывало, под сердцем веяло холодом, само сердце стучало...* (Csehov: *Случай с классиком*). Ebben a mondatban a *перекатывало* inkább az első csoportba kívánczozik, de a 6. csoportba való tartozása is szóba jöhet. A második személytelen ige szintén az 1. csoportba való, de az 5. csoportba tartozása is elképzelhető.

A jelentés szempontjából való osztályozásnak lényegében az a jelentősége, hogy megmutatja, milyen jelentéskörökön belül keletkezhetnek egyáltalában alanytalan szerkezetek.

Az alanytalan szerkezetek szintaktikai tulajdonságaival részben már az alakotani osztályozás csoportjainak elemzésénél foglalkoztunk. A továbbiakban e szerkezetek egészére vagy többségére vonatkozó általános jellemvonásokról fogunk beszélni.

A személytelen szerkezetek a mondatban általában bármely időt, aspektust, módot felvehetnek, akár csak a személyes igék és az alanyi névszói-állítványú szerkezetek, pl. *вечереет, вечерело, захотелось, должно бы, должно будет*. A személytelen igék a megfelelő ragokat kapják, a többi szófajta pedig a segédige útján mutatja a mondatbeli viszonyt. A segédige lehet a *быть* ige, de lehet más segédige is (*стать, оказаться*). Éppen ezért nem csoportosítottuk külön a segédigével és a nélküle álló alakokat (*должно — должно было, стыдно — стыдно будет, боязно — было бы боязно, срам — срам было, пора — пусть пора будет*). GALKINA—FEDORUK (bár rendszerezésének I. d—e. pontjából csak homályosan derül ki), PESKOVSKIJ (osztályozásának 2—3. pontja) és SAHMATOV nem mindig következetesen, de különválasztja a segédigés és önálló alakokat.

Különleges logikai hangsúly esetében a segédige teljes jelentést kap, a kiegészítő jelentése elhomályosodik, akár csak a nem alanytalan mondatokban. Ilyenkor egzisztenciális mondatokról van szó, tehát a morfológiai 5. b) csoportról, pl.: *Было холодно в комнате? Не было а стало холодно*. A főnévi igenévi szerkezetek segédigés alakjai szintén idetartoznak: *было жаловаться*. Tagadás esetében természetesen a 6. b) csoportba kerülnek.

A segédigés szerkezeteknél a szintaktikai helyzet annyiban változik meg, hogy ilyenkor nemcsak alanytalanságról, hanem a segédige révén személytelenségről is van szó. A személytelen igéket más segédigék is bevezethetik, a kifejezés személytelen jellege azonban megmarad, mert az egyébként nem személytelen segédige alkalmazkodik a főigéhez, és személytelen használatúvá válik: *может оказаться, начинало темнеть*.

Mint már említettük, az alanytalan mondatok a szintaktikai és lexikai adottságoknak megfelelően bővítménnyel is rendelkezhetnek. Így az igékhez határozószó, vagy tárgyias igék esetében tárgy, kiegészítő is tartozhatik, pl. *везет меня, мне хочется, сильно хочется пить, сегодня очень тепло, на дворе темно*. Főnevekhez szintén kapcsolódhatnak jelzők, ha szólásszerűségük miatt ritkábban is, pl.: *Какая охота идти за человека, которому самому есть нечего* (Csehov: *Чайка*). A bővítmények megléte nem kötelező, és ezek hiánya sem változtatja meg a szóban forgó szerkezetek morfológiai alkatát. A *хочется спать* kifejezésben a *хочется* a dativusban álló bővítmény hiánya miatt

sem szűnik meg az A. 4. a csoport tagja lenni, és nem sorolható a *b*) alcsoportba. Vannak azonban olyan esetek, amidőn a bővítmény lexikai adottságai miatt módosítja az alanytalan szerkezet jelentési hovatartozását. Például a természet és környezet jelenségeit, állapotát kifejező *шуметь* ige az ember fizikai állapotát jelenti ebben a mondatban: *в голове шумело*. Lásd Grammatika II/2 23.

A személytelen szerkezetek legfontosabb szintaktikai tulajdonsága maga az alanytalanság. OVSZJANYIKO—KULIKOVSKIJ és SAHMATOV nyomán most közelebbről meg fogjuk vizsgálni az alany hiányának fokát és a logikai alanyhoz való viszonyát.

Az A. 1. *a*) *a*. típusú igék, mint láttuk, egyes szólásszerű esetektől eltekintve nem egészülhetnek ki alannyal. A logikai alany is csak elvont formában jelenik meg.

A *β*. alcsoportnál a szerkezethez semmiképpen sem kapcsolódhatik nyelvtani alany, a genitivus vonzatú bővítmény viszont logikai alanynak fogható fel.

A *b*) csoportnál sem egészülhet ki az állítmány nyelvtani alannyal, de bizonyos mondatokban a logikai alanyt a dativus vonzatú bővítmény képviseli: *мне следуют сказать*.

Az A. 2. *a*) *a*. típus eredetileg személyes igéi a nyelvtani alany eltávolítása után is erős kapcsolatot tartanak a személyragozott alakokkal, a logikai alany viszont a *сметаем* típuséhoz hasonlóan csak elvont jelentésű lehet.

A *β*. alcsoport alanya is eltávolított, de a szerkezetet könnyen lehet személyessé visszaállítani. A logikai alany az instrumentalis vonzatú bővítmény.

A *b*) csoport igéinél a logikai alany szintén csak elvont fogalom lehet, a nyelvtani alany visszaállítása a nagyfokú jelentéskülönbség miatt nem lehetséges.

3. Nyelvtani alany nem képzelhető el, a logikai alanyt a dativus vonzatban álló bővítményben találjuk meg.

4. *a*) A szerkezet könnyen visszaállítható alanyivá, mivel a tárgyias igék amúgy is tárgyások maradnak. A logikai alany a dativus vonzatú bővítményben fejeződik ki: *мне хочется*.

A *b*) csoportban a nyelvtani alany visszaállítása könnyen lehetséges. A logikai alany igen elvont jelentésű, és inkább az általános alany fogalmához hasonlít: *разумеется = все разумеют*.

Az 5. és a 6. típusban a *β*) alcsoport szerkezeteinél a logikai alany a genitivus vonzatú bővítményben található meg. Az 5. *b*) alcsoportnál a szerkezet úgy válhat alanyivá, hogy a genitivust nominativusszá alakítjuk át: *есть книги—есть книга*. A 6. *b*) típusnál a főnévi igenévi kiegészítő maga is alanynak fogható fel, akkor azonban a szerkezet már nem alanytalan. Az *a*) alcsoportokban sem logikai, sem nyelvtani alany nincs.

B. 1. A szenvedő melléknévi igenévnél a nyelvtani alany úgy állítható vissza, hogy az instrumentalist nominativusszá alakítjuk, s az igenévből verbum finitumot csinálunk. A logikai alany ugyancsak az instrumentalisban álló bővítmény. A bővítmény hiánya esetében a szerkezetnek általános vagy határozatlan alanyú mondatokhoz hasonló jelentése van.

B. 2. A logikai alany a dativusban álló bővítményben lelhető meg. A felszólító hanglejtésű szerkezetek logikai alanyát az adott helyzetben megszólított személy képviseli. Nyelvtani alanyról csak az egész szerkezet gyökeres alaktani megváltoztatása esetében lehetne beszélni.

A főnevekből, melléknevekből, számnevekből alkotott szerkezetek alanyáról később szólunk. A logikai alany vagy csak elvont fogalom formájában képzelhető el (*хорошо*), vagy a megfelelő vonzatú bővítmény képviseli azt (*мне хорошо*).

A számnévi szerkezetekről már beszéltünk. Mindenképpen felmerülhet tehát az a kérdés, nem kellene-e jelenlegi formájukban is alanyi szerkezeteknek tekinteni őket.

A nyelvtani alany visszaállítása lehetőségének vizsgálatát, mint módszerbeli segédeszközt alkalmaztuk. A szerkezet egyébként csak alanytalan formájában tölti be azt a funkciót és jelentést, ami éppen e tanulmány tárgya. Nem lesz érdektelen azonban a morfológiai alapon osztályozott típusoknak a logikai és nyelvtani alanyhoz való viszonyát az alanti táblázatban szemléltetni:

1. Nyelvtani alany nem állítható vissza

A. Logikai alany hiányzik:

- A. 1. a). *а. светает, морозит*
- A. 2. b). *везет, рвет*
- A. 5. a). *есть, будет*
- A. 6. a). *не будет*

B. Logikai alany van:

- A. 1. a). *β. хватает, достанет денег*
- A. 1. b). *подобаает мне*
- A. 3. *мне удастся, мне понадобится*
- B. 2. a). *не забыть мне этой зимы*
- B. 2. b). *стрелять вам!*
- A. 6. b). *нет книг*

2. Nyelvtani alany visszaállítható

A. Logikai alany hiányzik:

- A. 2. a). *а. дует, зеленеет*
- A. 4. b). *выясняется*

B. Logikai alany van:

- A. 2. a). *β. ветром нанесло туман*
- A. 4. a). *мне хочется*
- A. 5. b). *есть книги*
- B. 1. *сказано мной*
- C. 1. *пора идти*
- C. 2. *мне весело*
- C. 3. *мне жаль*
- C. 4. *двенадцать часов*

Az egyes morfológikus típusok nem minden tagja illik bele ugyanabba a fenti táblázat szerinti csoportba. A *не на что было жаловаться* inkább a 2. B. csoportba kívánkozik, mint az 1. A.-ba.

A logikai alany meglétének vagy hiányának mértéke sem egyforma. Például amint már említettük, ha elvontabb formában is, mégis inkább megelhető a *свеает, морозит* típusban, mint a *есть* típus esetében.

Alkalmazva és továbbfejlesztve OVSZJANYIKO—KULIKOVSKIJ terminusát, a fenti táblázat 1. csoportját abszolút alanytalan-nak, a 2. csoportot relatív alanytalan-nak, a logikai alany meglétét grammatikai alanytalanságnak, hiányát pedig logikai alanytalanságnak nevezhetjük. Ilyen módon az 1. A. alcsoport abszolút logikai alanytalan, az 1. B. abszolút grammatikai alanytalan; a 2. A. relatív logikai alanytalan, a 2. B. pedig relatív grammatikai alanytalan.

Amint látjuk, az abszolút alanytalan csoportba az eredeti személytelen igék, valamint a morfológiai okok miatt csak személytelen formában álló szerkezetek tartoznak. A relatív alanytalan csoportban főképpen az újabb keletkezésű szerkezetek szerepelnek, amelyeknek használata a mai orosz nyelvben a leggyakoribb. Itt az alany eltávolításáról van szó, tehát az alanytalanság másodlagosan, azt mondhatnók: szándékosan jött létre abból a célból, hogy a cselekményt előidéző személyt vagy tárgyat illetően bizonytalanságot keltsen, és azt a háttérben elrejtse. E cél indokai nem azonosak a különféle morfológiai típusoknál. Például a *выясняется* típus általános alanyi jellege azt mutatja, hogy a cselekvő személyének érdektelen volta okozza az alanytalanságot. A *хочется* típusban a cselekvő személy aktív felelős voltának elrejtése lehet az indítók. A *ветром нанесло туман* típusban az agens miszticizálása lehetett a szerkezet létrehozásának lélektani alapja. A különféle irodalmi és beszédstílusok más és más személytelen csoportot alkalmaznak szívesebben. Ezekre a kérdésekre tanulmányunkban később még visszatérünk.

A hiányzó alany általában véve bizonytalan, meghatározatlan jelentésűvé teszi a szerkezetet, de a bővítményekkel az agens jelentése újra megadható. A logikai alany nyelvtani kifejezetlensége azonban bizonyos mértékben még mindig elfeledi és a háttérbe rejti az agens-t. Ez a körülmény bizonyos emfaticus színezésre ad lehetőséget az alanyi, a bővítményekkel ellátott alanytalan, és a logikai alanyra mutató bővítmény nélküli alanytalan szerkezetek között (*я хочу читать — мне хочется читать — хочется читать*).

Az alanytalan szerkezeteknek az összetett mondatokban való helyzetét vizsgálva, két sajátságra kell felhívni a figyelmet. Az egyik az, hogy főnevekből, melléknevek rövid alakjából és a határozószókból álló szerkezetek leggyakrabban vagy főnévi igenévi kiegészítőt (másképpen értelmezve: alanyt), vagy pedig alanyi mellékmondatot kívánnak: *Пелагее видно, что он хочет ей сказать что-то.* (Csehov: Егерь); *Страсть, сколько развелось нынче такого народу.* (Csehov: В бане); *Нельзя, думаю, надо чтоб табакерка... была на случай* (Csehov: Торжество победителя). Persze az igei kifejezéseknél is gyakran előfordul a mellékmondati kiegészülés. Különösen vonatkozik ez az A. 4. b. típusúakra, pl.: *Разумеется, это извращение марксизма чрезвычайно выгодно... мещанам...* (Lenin 24).

A másik sajátság abban nyilvánul meg, hogy egyes morfológikus típusok gyakran fordulnak elő beékelte mondatként. Az ilyen szintaktikai alakulatok

leginkább a visszaható alakú igék, a melléknevek, a főnevek és a határozószók közül kerülnek ki, pl.: *видно, слышно, кажется, разумеется, срам сказать, стало быть.*

*

Amint már említettük, az alanytalan szerkezetek gerincét alkotó főneveket, mellékneveket és határozószókat egyes kutatók állapotszófajta (категория сосотояния) néven foglalták össze. Ez az elnevezés maga is utal arra, hogy alkalmazóik e szavakat nemcsak egy szintaktikai szerkezet tagjainak, hanem különleges szófajtának tekintik.

Az állapotszófajta problémája viszonylag új az orosz nyelvészeti irodalomban, bár egyes névszók állítmányi viselkedésének különleges feltételeivel már régebben foglalkoztak (KALAJDOVICS, NYEKRASZOV, VOSZTOKOV: ragozható szavak »спрягаемые слова«). Először SCSEBBA sorolja őket bizonyos fenntartásokkal külön szófajtaiba. VINOGRADOV már külön fejezetet szentel e gondolatnak, és részletes indokolást ad a szófaji elkülönítésről. Az ugyancsak VINOGRADOV szerkesztésében megjelent SzR.Jazik című műben GALKINA—FEDORUK csatlakozik ehhez az állásponthoz, és a tételt további indokokkal igyekszik alátámasztani. Ezzel szemben a Grammatika, anélkül természetesen, hogy álláspontját elvileg kifejtene, a szóban forgó jelenséget a már polgárjogot nyert állapotszófajta, illetve állítmányi határozószó (предикативные наречия) néven külön csoportként a határozószók közé sorolja (I 632). Ezt a fejezetet egyébként szintén GALKINA—FEDORUK állította össze. Ezzel a Grammatika tulajdonképpen elveti azt az álláspontot, amely szerint az állapotszófajta a többi szófajtától elkülönülő szófaj, de azért kimondja, hogy elkülönülő alaktani jelenség, és a határozószókhoz csatolja a velük legtöbb rokonságot mutató tulajdonsága miatt. A Grammatika ezt az álláspontját feltételezhetően nemcsak a kérdés alapos megvizsgálása, hanem a különböző nézeteket képviselő kutatók vitájának eredményeképpen szögezte így le. Az állapotszófajta létezését ugyanis több kutató a Szovjetunióban is vitatja. KUZNYECOV a bolgár nyelvtan alapelveiről szóló vitaankéton kifejtette, hogy kételkedik benne, megvan-e ez a szófajta az orosz nyelvben (VopBGr 37). A közelmúltban pedig megjelent SAPIRO tanulmánya, amely részletesen elemzi az állapotszófajta híveinek eddigi különböző érveléseit, és arra a megállapításra jut, hogy e kategória létezését feltétlenül tagadnunk kell. A Вопросы языкознания ugyanabban a számában viszont POSZPELOV tanulmányát közli, aki az állapotszófajta védelmében újra fogalmazza a kérdést. A vita elég széles mederben folyik jelenleg is, mert amint később látni fogjuk, az állapotszófajta meglétét egyes kutatók más nyelvekből is igyekeznek kimutatni. A kérdés a Szovjetunió határain kívül szintén foglalkoztatja a nyelvészeket. Közéjük tartozik ISZACSENKO és ŠERECH. Ez utóbbi, bár bizonyos fenntartásokkal mégis örömmel üdvözölte VINOGRADOV művének bírálatában az állapotszófajta elkülönítéséről szóló gondolatot. ISZACSENKO Gramsztroj és Razszoszt pedig a szlovák és az orosz nyelv összevető nyelvtanában alkalmazza az új szófajta elkülönítését, sőt ezen túlmenően más indogermán nyelvekből és még a magyarból is igyekszik kimutatni, bár ötlete kidolgozatlan. Lásd még ISZACSENKO Razszoszt (65) irodalomjegyzékét.

Az állapotszófajta a kutatók többsége által elfogadott felfogás szerint (VINOGRADOV, SzR.Jazik) így fogalmazható meg: olyan deklinálhatatlan névszói és határozószói szavak tartoznak ide, amelyek segédige vagy annak

0 fokával való kapcsolatuk miatt idő és módbeli alakokkal rendelkeznek, és csakis állítmányi funkcióban használatosak. A segédige nemcsak *быть*, hanem más ige (pl. *становиться*) is lehet.

E szóbanforgó szavak három csoportra oszthatók. Az elsőbe tartoznak a minőségi melléknevek (*качественные прилагательные*) rövid egyes számú semlegesnemű *-o* magánhangzóra végződő alakjával homonim szavak, mint: *грустно, весело, голодно, душно, тепло, понятно*. Ezek legnagyobb részt érzelmeket, fizikai, természeti és környezeti állapotot fejeznek ki. Ide tartoznak a SzRJazik felsorolása szerint, a következetesség szempontjából egyébként helyeselhetően, olyan szavak is, amelyek formailag a melléknévi igenevek szenvedő rövid egyes számú semlegesnemű alakjával azonosak, mint *сказано, приказано, суждено, написано*.

A második csoportba azok a szavak tartoznak, amelyek nagyrészt szintén egyeznek a melléknevek rövid egyes számú semlegesnemű alakjával, jelentésük szempontjából azonban külön csoportba tömörülnek, szükségességet, lehetőséget fejezve ki, mint: *необходимо, должно, надо, нужно, возможно*. Végül a harmadik csoportba a főnevek nominativusából elszigetelődött szavak tartoznak, mint: *пора, время, грех, досуг*. A Grammatika (II/2 29) ide sorolja a *негде, незачем, некуда* stb. határozószók infinitívusszal álló kapcsolatait is. Lásd ugyanígy: ISZACSENKO Gramsztroj (381). SCSEBBA eredetileg még ezeken túlmenően az állapotzófajtaiba tartozónak véli az ilyen szerkezeteket, mint: *упал без памяти, она без сюртуке*. SCSEBBA megfogalmazásában tehát a kör szélesebb, és olyan szerkezetek is helyet kapnak benne, amelyek nem is alanytalanok. Lásd ugyanígy: ISZACSENKO Gramsztroj (381).

Meg kell jegyeznünk, hogy VINOGRADOV (401) és a SZRJazik (394) meghatározását a félreérthetlenség kedvéért ki kellene egészíteni azzal, hogy nem akármilyen állítmányi funkcióban lévő szavakról van szó, hanem csak az alanytalanokról. Ez még akkor is fontos, ha e két mű következetesen ezt az álláspontot követi.

A SzRJazik (403) egyébként még az állapotzófajtaához számít néhány viszonyozós főnevet, mint: *не под силу* az ilyen mondatokban: *не под силу нам стоять; недогад* stb. ISZACSENKO Gramsztroj (378) a *нет, есть* szókat is az állapotzófajta közé sorolja.

VINOGRADOV és a SzRJazik részletesen sorra veszi mindazon érveket, amelyek miatt az állapotzófajtat nem számíthatja sem a melléknevek, sem a határozószók közé.

PESKOVSKIJ, amint VINOGRADOV (408—414) kifogásolja, bár nem sorolta külön szófajba a szóban forgó jelenséget, csak különleges funkciójukkal foglalkozik, ingadozva a melléknevek és a határozószók között, végül is inkább arra hajlik, hogy azok határozószóknak tekinthetők (326—328).

VINOGRADOV szerint azért nem sorolhatók a melléknevek közé, mert formailag változatlanok, nem egyeztethetők és ugyanakkor időkategóriával rendelkeznek. Hasonló vonzatot vesznek fel, mint az igék, pl.: *досадно на кого-нибудь — досаждать на кого-нибудь*; sőt előfordul az is, hogy accusativusban álló bővítményük van: *мне нужно метр шелку, больно руку*. Ezenkívül eltérnek a melléknevektől a hangsúlyozás tekintetében, pl.: *больно — больно, вольно — вольно, полно — полно*. Végül lényeges jelentésbeli eltérések is előfordulhatnak köztük. A határozószóktól megkülönbözteti az állapotzófajtat egyrészt ugyancsak az időkategória megléte, másrészt az a körülmény, hogy sem igehez, sem melléknévhez nem tartozhatnak.

Felmerülhet az a kérdés, miért nem áll ilyenkor a főnév instrumentalis alakban, a melléknév teljes alakja pedig nominativusban vagy instrumentalisban. A melléknév teljes alakja azért nem használatos ilyen mondattani helyzetben, mert a melléknév két ragozási alakja közül kizárólagos használata miatt a rövid alak fejezi ki inkább az állítmányt. A főnévnel ezt a körülményt éppen a funkció általános jelentésével magyarázhatjuk meg. A szóban forgó szerkezet állítmányi jelentése ugyanis az időtartamtól független. Márpedig a főnevek instrumentalis alakja állítmányi funkcióban az időtartam szempontjából ideiglenességet, nem pedig tartósságot fejez ki. A nominativus ugyan szemben az instrumentálissal tartósságot jelöl, de mint gyakrabban használt alapeset alkalmasabb az időtartamnélküliség kifejezésére.

Szemléltetés céljából érdemes megnézni, hogy más nyelvek milyen eszközöket választanak az adott mondattani szerkezet morfológikus megkülönböztetésére:

magy.

esik — jó (jól van), szükséges, kellemes — kár

ném.

es regnet — *es ist gut* (gut), *es ist nötig*, *es ist angenehm* — *es ist Schade* (Schade)

ang.

it rains — *it is difficult*, *it is necessary*, *it is pleasant* — *it is a pity*

fr.

il pleut — *il est bon* (*il est bien*, *bon*, *bien*), *il est nécessaire*, *il est agréable* — *il est dommage* (dommage)

ol.

piove — *è buono* (*è bene*, *va bene*, *bene*), *è necessario*, *è piacevole* — *è peccato* (peccato)

sp.

llueve — *es bueno* (*bien*, *hace bien*), *es preciso*, *es agradable* — *lastima*

finn

sataa — *hyvä on*, *välttämätön on*, *hauska on* — *vahinko*

Amint látjuk, azokban a nyelvekben, ahol a személyes névmás állítmányra vonatkozó funkciójában elvesztette tartalmi jelentését, a személytelen igék és a segédige mellett szintén agenerikus alakban áll. Ez vagy semlegesnem, vagy hímnem ott, ahol csak két nem különböztethető meg. A ragozható állítmány igazodik a névmáshoz. Ez a helyzet a német, az angol és a francia nyelvben. Az olasz, a spanyol és a finn nyelvben a személyes névmás mindig megtartja tárgyi jelentését, azért nyelvtani funkcióban nem is használatos. A deklinálható állítmányi kiegészítő agenerikus hímnemben áll (a latinban semlegesnemen: *bonum est*). A magyar nyelvben, ahol az oroszhoz hasonlóan a harmadik személyben a segédige és a névmás is elmarad, a személytelen ige és a névszó pusztán áll.

Ha a személyes névmást *X*-szel, a segédigét *est* szóval, az igét *verbum*-mal, a főnevet *nomen* szóval, a melléknevet *adj.*-mal, a hiányzó alakot *0*-val jelöljük, akkor az alábbi képleteket kapjuk:

	ném., fr., ang.:	
X + verbum	X + est + adj.	X + est + nomen
	ol., sp., fi.:	
0 + verbum	0 + est + adj.	0 + est + nomen
	or., magy.:	
0 + verbum	0 + 0 + adj.	0 + 0 + nomen

Láthatjuk tehát a három különböző nyelvet tartalmazó és különböző képet mutató sor közötti fokozatos átmenetet.

Hogy pedig az orosz nyelvben a *хорошо, плохо, нужно* stb. alakokat valóban 0 fokú semlegesnemű alanyra, (tehát akár személyes névmásra) vonatkozó állítmánynak tekinthetjük, arra nézve azokat a példákat idézzük, amikor az orosz nyelv is kiteszi a semlegesnemű személyes névmást, anélkül azonban, hogy annak tárgyi jelentése megmaradna: *Оно, конечно, когда господи тут жили, то и люди были, стоило приход держать...* (Сшев: Ведьма). *РЕСКОВСКИЈ* (337) is megemlíti ezt a jelenséget több példa kíséretében, és aligha helyesen az angol, francia stb. nyelvekben meglévő szerkezet csírájának tartja. *САХМАТОВ* (I. 75) is foglalkozik ezzel a jelenséggel. Az *оно* névmást a *дело* főnév helyettesítőjének tartja. Kétségtelen, hogy ez a jelenség nem jellemzi az orosz szintaxist, nem tartozik a gyakori szerkezetek közé, és az sem valószínű, hogy később általánossá váljon, de előfordul, és hogy előfordulhat, az éppen azért lehetséges, mert a mondat állítmánya valóban 0 fokban álló semlegesnemű alanyra vonatkozik.

Megvizsgálhatjuk azt a kérdést is, hogy az *-o* magánhangzóra végződő szavak melléknevek-e, vagy határozószók. Formailag mindakettő lehet, ezért nehéz eldönteni, és ugyanezen oknál fogva talán közömbös is. A hagyomány kedvéért azokat a szavakat, amelyeknek nincs meg a teljes melléknévi paradigmarendszerük, határozószóknak tekinthetjük: *надр, жалко*, stb. A *нужно, возможно, невозможно необходимо* mindamellet rendelkezik teljes melléknévi alakokkal. A jelentéscsoport morfológiai egysége és a hagyomány kedvéért ezeket mégis határozószóknak tekinthetjük. A többi teljes melléknévi paradigmarendszerrel bíró szó esetében ugyanolyan dilemma előtt állunk, mint a nyelvten többi kétes problémájánál. Így a *мороз, зима* önmagában álló szótípusoknál néha a beszédbeli helyzet dönti el, hogy szó-e vagy mondatok, máskor az sem. *САХМАТОВ* (I. 8) említi azt a példát, amelyben nehéz megállapítani, melyik az alany, és melyik az állítmány: *Нестор — отец истории*. Ebben a mondatban: *человек в белой шляпе пошел с нами а в белой шляпе* az állítmány vagy az alany vonzata-e? Szükségtelen még több nehezen, vagy egyáltalában nem eldönthető kérdést analógiaként felhozni. A szóbanforgó esetben morfológiailag két csoportot tudunk megkülönböztetni, és a tagok besorolását, ha következtetlenül is, de elvégezhetjük. A ragozhatatlanság alapján felállított csoport tagjai a határozószók, a deklinálhatóság fokát mutató csoport tagjai pedig a melléknevek.

Meg kell jegyeznünk, hogy hasonló probléma olyan nyelvekben is felmerülhet, ahol eddig nem igen volt szó az állapotshófajta meglétéről. Így a német nyelvben az *es ist gut* féle szerkezetben *PAUL* határozószót lát, mivel a *gut* állítmányi szerepében alakját nem változtatja. Erre mutat egyébként az a tény is, hogy felsőfokban félreérthetetlenül határozószói alakot találunk:

es *ist am besten*. A francia és az olasz nyelvben a melléknév és a határozószó elég könnyen helyettesíti egymást az ilyenféle szerkezetekben anélkül, hogy a jelentés megváltoznék: *il est bon — il est bien; è buono — è bene*. A magyar nyelvben a *хорошо* egyaránt fordítható mindkét módon: *jó — jól van*. Annak sincsen tehát akadálya, hogy az *уже было поздно* mondatban a *поздно* szót akár melléknévnek, akár határozószónak fogjuk fel. Ritkábban azért előfordulnak kétségtelen határozószók is alanytalan mondat állítmányaként, mint pl. a viszonyos főnévből eredő *невозмо́жно под силу*.

SAPIRO, aki maga az állapotzófajta tagadóinak táborába tartozik, egyébként igen kitűnő érvekből összeállított vádbeszédét egy csapással lerontja egyetlen engedménnyel. Az állítja ugyanis tanulmánya befejezésében, hogy ha elvetjük az állapotzófajta létezését, ez azzal a következménnyel jár, hogy több szót, mint *жаль, можно, надо, нельзя* az egyik meglévő szófajta közé sem tudjuk besorolni. Tudomásul kell vennünk tehát szerinte, hogy egyes szavak a történeti fejlődés során kieshetnek eredeti szófaj-állományukból anélkül, hogy egy másikba mennének át, mindez azonban nem alakítja át a nyelv szóállományának rendszerét. Ha azonban SAPIRO állítását elfogadjuk, ezzel már elismertük is egy új szófajta, jelen esetben az állapotzófajta kialakulásának és létezésének jogosultságát. Hiába bizonygatja ugyanis SAPIRO, hogy semmi jelentősége sincs annak, ha egyes szavak nem sorolhatók be a meglévő szófajták közé, ez lényegében annyit jelent, hogy igenis új szófajta alakult ki még akkor is, ha állománya egyelőre csekély számú. Elvileg tudniillik szófajta tekintetében meghatározatlan szavak nem léteznek, legfeljebb olyanok, amelyek határesetet jelentenek két vagy több szófajta között. A *надо, можно, нельзя* tehát szintén tartozik valahová, és nyugodtan besorolható a határozószók közé, bár képzés szempontjából e csoport elszigetelődött, akárcsak a névmási eredetű *где, там, везде* stb. határozószók. A két csoport közt mindössze a szintaktikai funkció tekintetében van különbség, az előbbiekre állandó állítmányi szerepük jellemző. Hasonlóképpen tekinthető a *жаль* szó is határozószónak, habár főnévi eredetű.

ISZACSENKO Gramsztroj (367) szerint e szavak azért nem sorolhatók a határozószók közé, mivel azokkal ellentétben időben és módban egyaránt ragozódnak: *надо бы сходить в город*. Ez a tulajdonságuk azonban ismét csak szintaktikai helyzetükből adódik: állítmányként használatosak. Ha határozószó a mondatban betöltheti az állítmány szerepét, akkor rendelkeznie kell az állítmány összes tulajdonságaival, és így a segédige útján idő- és módkategóriát vehet fel. Azt pedig senki sem vitathatja, hogy az orosz nyelvben a határozószó lehet állítmány, pl.: *Дома в Москве уже было позимнему...* (Csehov: *Дама с собачкой*). Még több példát lásd: Grammatika II/1 480—482.

Ha az úgynevezett állapotzófajtaba tartozó szavak mondatbeli alanytalan voltát közelebről megvizsgáljuk, azt tapasztaljuk, hogy ez nem állapítható meg határozottan minden esetben. Azokban a mondatokban, ahol a szóbanforgó szavakhoz infinitívus bővítmény járul (*интересно работать*), de nem szoros vonatként (mint pl. a *следует работать* típusnál), a főnévi igenév alanynak is felfogható. PĚSKOVSZKIJ (326—327, 201) is felveti ezt az értelmezési lehetőséget, de hajlamosabb úgy vélekedni, hogy az orosz nyelvben az infinitívus nehezen tölti be az alany szerepét. Erre az eredményre azért jut, mert szerinte a főnévi igenév nem tárgyyszerű, holott az ő meghatározása szerint a tárgyyszerűség a főnév és ezen át az alany lényegét adja.

САИМАТОВ (I. 118—121) inkább hajlandó elfogadni a főnévi igenet alanyi funkcióban, de ezért neki is vannak aggályai. Az infinitivusra ugyanis nem lehet rázhúzni az általa követett SIGWART-féle logikai sémát, vagyis hogy csakis a főnév lehet alany. Ezenkívül САИМАТОВ szerint a főnévi igenév azért sem lehet teljes értékű alany, mert nem lehet uralkodó tag (господствующий член), amely tulajdonságot az alany elengedhetetlen ismérvének tartja. A fenti nehézségek miatt САИМАТОВ a főnévi igenévek nem alanyi nevet, hanem az uralkodó állomány főtagja (главный член господствующего состава) elnevezést javasol, a melléknévek pedig a függőállomány főtagja (главный член зависимого состава) elnevezést.

РЕСКОВСКИЈ és САИМАТОВ aggodalmai egyaránt túlzottak, hiszen nemcsak az infinitivus, hanem egyébként nem vitatott esetekben más mondatrész, sőt teljes mondat is lehet alany, miért ne tölthetné be tehát ezt a szerepet éppen a főnévi igenév is. Az infinitivusnak ezáltal nem kell főnévvé változnia, bár sok vonatkozásban amúgy is rokon vele. Nem kell tehát más szófajta mezeit felöltenie, hanem csak más mondatrészét. Egyébként más nyelvek példáiból is azt láthatjuk, hogy a főnévi igenév lehet alany: m. *tanulni jó*, ném. *lernen ist gut*, fr. *aller à l'école c'est obéir à la patrie* stb. Igaz ugyan, hogy a magyar és a német nyelvben a főnévi igenév még közelebb áll a főnévhez, mint az oroszban.

ТУИМОФЕЈЕВ szintén lehetségesnek tartja az infinitivus alanyi funkcióját. Az ilyen mondatokat: *терзать тебя, страдать самой — как это весело и мило* infinitivus alanyúnak ismeri el.

ПОСПЕЛОВ is hajlandó a főnévi igenet a szóban forgó esetekben alanynak tartani, de csak akkor, ha prepozitív helyzetben áll, pl.: *даже слушать скучно...*, egyébként a mondatot alanytalannak tekinti anélkül, hogy eljárását részletesen indokolná.

A Grammatika (II/2 30) az infinitivust kiegészítőnek tartja, az egész szerkezetet pedig olyan összetett állítmánynak, amelyben a főnévi igenév a szokásos sorrend szerint követi a névszói (azaz állapotzófajbéli) tagot: *весело кататься, пора вернуться*. A megjegyzési rovatban a Grammatika elismeri, hogy az infinitivus lehet alany akkor, ha a két tagot egymástól hangszünet választja el: *кататься — весело*.

Véleményünk szerint a hangszünet ugyan fontos kritériuma a kérdésnek, teljes mértékben azonban nem építhetünk rá, hiszen az élőbeszédben amúgy is viszonylagos és változó a tartama. Szerepet játszik a hanglejtés is, amikor hiányos mondatról van szó, és amikor a névszó határozószónak tekintendő. Mindezek figyelembevételével három eset lehetséges:

1. A főnévi igenév az alany, a névszó az állítmány: *весело кататься* és hangszünettel, sőt sorrenddel is kiemelve: *кататься — весело*. Tehát nem feltétlenül a hangszünet jelzi az infinitivus állítmányi voltát, a semleges kijelentő hanglejtés is azt eredményezi;

2. A főnévi igenév állítmány, a szerkezet másik tagja határozószó: *весело кататься!* — felkiáltó hanglejtéssel, vagy *весело кататься — моя радость*. Ez utóbbi esetben az infinitivus kiegészítőnek is tekinthető.

3. Befejezetlen, hiányos mondat, amelyben a mondatrészek elemzését az előbbiekhöz hasonlóan lehetne elvégezni, ha a mondat kiegészülne, pl.: *учиться хорошо... (это обязательство)*. A hanglejtés szintén jelzi ilyenkor a mondat befejezetlenségét. Lásd РЕСКОВСКИЈnál (328) ugyanígy.

A ritkább, viszonyyszós főnevek bővítménye esetében a főnévi igenév feltétlenül alannak tekintendő: *не под силу нам стоять*.

Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy rendes körülmények között (fenti 1. eset) a főnévi igenév alany, érthetővé válik az is, hogy a névszói állítmány segédigéje vele mint agenerikus szóval semlegesnemben egyezik: *грех было смеяться, пора было запрягать*.

Megmagyarázható az is, miért egyezik a segédige a főnévvel az ilyen mondatokban: *была та смутная пора...* (РѢСКОВСКИЈ 330 példája). Itt az alany a *пора* főnév, és egzisztenciális mondatról lévén szó, csak ez az egyezés lehetséges. Előfordulnak azonban olyan esetek, amikor a főnévi igenévi szerkezetben a segédige nem az alannal, hanem a névszóval, kiegészítővel egyezik: *охота была слушать*. Ez az alak mint változat nem ritka, és a nyelvszokás ingadozására mutat. Arra kell talán ebből következtetnünk, hogy az infinitívus mégsem alany? Nem feltétlenül. Megmagyarázhatjuk inkongruenciáját, amely egyéb mondatokban is előfordul. САНМАТОВ egész sor példát említ ilyen esetekre (244): *Свадьба Наташи, вышедшей в 13-м году за Безухова, было последнее радостное событие в старой семье Ростовых; Первое лицо, которое он увидел у Ростовых, была Наташа*. Ezekben a mondatokban az egyeztetés szempontjából erősebb mondatrész, vagyis a generikus szó győzött, a nem annyira alaktani, hanem elvontabb viszonyon (alany-állítmány) alapuló egyeztetési erő felett.

A szóbanforgó infinitívusos szerkezetet tehát kéttagú alanyi mondatnak tartjuk.

Megtalálható az alany azokban az esetekben is, amelyekben a szóban forgó szavakhoz mellékmondatok kapcsolódnak; ha ezek alanyi mellékmondatok, az állítmány maga a névszóból álló főmondat lesz: *Неудивительно, что столь упорное повторение оппортунистических рассуждений о государстве, испытывалось...* (Lenin). Itt a *неудивительно* alanya az utóbb következő mellékmondat. A főnévi igenévi szerkezettől eltérően e szintaktikai alakulatnál az alany egy másik mellékmondatban foglal helyet, tehát elég éles választóhatár van a két mondatrész között, úgyhogy a főmondatot nyugodtan lehet alanytalannak tekinteni. Mindenesetre világos az is, hogy az alannak agenerikus semlegesnemben kell állania, ha a mellékmondatot megtesszük is alanyként, hiszen akkor az egyezés egy egész szintaktikai szerkezetre vonatkozik.

A továbbiakban VINOGRADOV és a SZRJazik által az állapotyszófajta elkülönítése érdekében felhozott érveket igyekezzük megcáfolni.

Nem fogadható el az a tétel, hogy az állapotyszófajta azért nem sorolható a melléknevek és a határozószók közé, mert ellentétben az utóbbiakkal időkategóriával rendelkezik. Ez a tulajdonsága ugyanis nem alaktani, hanem mondattani szerepének köszönhető. Az igei állítmány sok nyelvben, például az indogermán nyelvekben, analitikus vagy szintétikus formában, ragozott alakjaiban hordja az idő kategóriáját. A névszói állítmány esetében az oroszban a segédige vagy annak 0 foka utal rá. Így az összes melléknevek, határozószók és főnevek szintén rendelkeznek időkategóriával állítmányi szerepükben akkor is, ha alanyi mondatban állanak: *Москва — столица СССР, Москва была столица древней России, пожар был ближе, лицо ее усталое, лицо ее было усталое*.

ŠERECH, aki ugyancsak híve az állapotyszófajta különválasztásának, eltér VINOGRADOV nézeteitől abban, hogy szerinte a rövid melléknevek nem

számíthatók e szófajtába. Rámutat arra, hogy a rövid melléknevek egyéb vonatkozásokban is különböznek a teljes alakú melléknevektől. Erre egyébként VINOGRADOV (402—405) is utal, de ő éppen azt mutatja ki ebből, hogy a rövid melléknevek nemcsak az alanytalan mondatokban állanak közelebb az állapotyszófajtaéhoz. ŠERECH VINOGRADOVVAL polemizálva éppen az idő-kategória kizárólagos meglétét vitatja el a rövid melléknevektől. A továbbiakban azonban nincs ŠERECHnek igaza, amikor az állapotyszófajta az állítmányszerűség kizárólagos „morfológiai” sajátosságát akarja ráhúzni, hiszen ez is csak a mondattani szerep velejárója.

A változatlanág, illetve a más mondatrészekkel való egyeztetetlenség kérdésében az előbbieken már kifejtettük álláspontunkat. Ismételtén utalunk itt arra, hogy a főnevek közül egyesek felvehetnek jelzót, ha lexikailag korlátozottab mértékben is, és ez szintén azt mutatja, hogy névszói voltukat nem veszítették el, pl.: *какая охота!*

Nem fogadható el az az érv sem, hogy az állapotyszófajta elkülönülésére mutat a vonzatok felvételének képessége, amely az igékhez teszi e szavakat hasonlóvá: *досадно на кого-нибудь*. Ez a tulajdonsága csak néhány ilyen szónak van meg, és nem mindegyiknek. Ezekben az esetekben a szavak igéhez való tartozása, azokból való eredete még érződik. Nem találjuk meg ezt a jelenséget a főneveknél (*срам, грех*), sem azoknál a mellékneveknél, amelyeknek az igéhez való tartozása laza: *весело — развеелиться*. De nem minden olyan melléknév sem vesz fel vonzatot, amelynek az igével való kapcsolata még erősen érezhető: *скучно — скучаться* (nem mondhatjuk: *скучно по ей*). VINOGRADOV egy másik helyen (403) maga is elismeri, hogy a melléknevek valamennyi rövid alakjának megvan ez a tulajdonsága, amire viszont a melléknév teljes alakja nem képes: *зол на кого-нибудь — злиться на кого-нибудь, согласен с кем-нибудь — согласиться с кем-нибудь*. Igaz, VINOGRADOV ezzel is a rövid melléknevek állapotyszófajtaszerű tulajdonságát bizonygatja. De ha nem akarjuk a rövid mellékneveket teljes egészében az állapotyszófajta-hoz számítani, s végeredményben VINOGRADOV maga sem akarja, akkor el kell ismernünk, hogy nemcsak a semlegesnemű állítmányi alakjuk rendelkezik egyik-másik esetben vonzathelvéző képességgel. Ugyancsak nem tipikus az a jelenség sem, hogy egyes szavaknak accusativus vonzatuk van: *больно руку*. Lásd még részletesebben: POSZPELOV Zacsita. Analógiaként meg kell említenünk azt a felfogást is, amely szerint a *быть* segédige melletti kiegészítő (morfológiai 5. b. típus) tulajdonképpen accusativus: *есть люди*. Más szláv nyelvekben az accusativus ténylegesen ki is mutatható: szerb-horvát *dokle dnevi polovinu bilo*, szlovén *bilo je silo ljudstva*, cseh *je zde trochu vody*, lengyel *jest u mnie pare osób, było chwile*, sőt JAGIĆ (16) ezt a más jellegű orosz példát is említi: *если к утру хоть крошечку подмерзнет*.

Nem döntő az a körülmény sem a vita szempontjából, hogy a szóban forgó szavak a melléknevektől, illetve a határozószóktól hangsúly és jelentés tekintetében elkülönülnek.

Igaz az a tény, hogy a *завидно* jelentés tekintetében elkülönült a *завидный* teljes alaktól, a *больно* a *больной*-tól, stb. De a jelentés igen könnyen divergálódik olyan alapszóknál is, amelyek viszonylatában nem beszélhetünk új alaktani jelenség kialakulásáról, ellenben szintén csak eltérő használatukban kereshetjük a jelenség okát. Ezért kapnak a viszonyító melléknevek (относительные прилагательные) olyan könnyen minősítő melléknévi (качественные прилагательные) jelentést, pl.: *железный меч* —

железная воля, собачий лай — собачий холод. А достаточно, тепло, время stb. szavaknál, vagyis a kérdéses esetek többségében ilyen jelentéskülönülésről pedig nem is beszélhetünk. Lásd hasonlóan: SAPIRO.

A hangsúlybeli elkülönülés szintén csak néhány szóra vonatkozik. Nem változik meg a hangsúly sok melléknévi eredetű szónál, pl.: *хорошо, важно, холодно*. Ugyancsak változatlan marad a főnevek hangsúlya. De különben is az orosz nyelv igen szélesen alkalmazza a hangsúlyszétválasztást nemcsak jelentésmegkülönböztetésre, hanem eltérő funkció esetére, sőt gyakori a hangsúlyeltérés egyenrangú változatoknál is. Pilyeneket találunk éppen a melléknévek rövid alakjai között is: *велико — велико, далеко — далеко, белые — белые, видны — видны, крупны — крупны*. Semmi különöset nem találunk tehát abban, hogy az esetleg amúgy is meglévő változatokat a nyelvszokás a funkció megkülönböztetésére alkalmazza.

Ha összevetjük a hangsúly és a jelentés tekintetében elkülönült szavakat, azt találjuk, hogy ezek nem minden esetben fedik egymást: egy részüknek eltér a jelentése, de azonos a hangsúlya, más részüknél éppen fordított a helyzet. A *завидно* jelentés tekintetében eltér a *завидный* alaktól, de hangsúlyozásuk megegyezik: *завидно — завидный*. Ugyanakkor a *вольно* — *вольно* alakok közti hangsúlyeltérés nem társul lényeges jelentéskülönbséggel. Ezek a tények azt mutatják, hogy nem látunk egységesen fellépő irányzatot a szófajta hangsúly és jelentés útján való elkülönülésére. Ha pedig azt is számításba vesszük, hogy az eltérő alakok száma milyen kevés az összes esethez viszonyítva, láthatjuk, hogy a dialektikus materialista elvek szemponjából fontos mennyiségi tényezők szintén a felhozott érvek ellen szólnak. Az orosz melléknévek típusát a ragozhatóság jellemzi. A *платье бордо* féle szerkezet azt mutatja, hogy vannak ragozhatatlan melléknevek is. Ezek elenyésző száma azonban a típusalkotást nem módosítja. Ez az analógia vonatkoztatható az úgynevezett állapot szófajta néhány elkülönülő hangsúly- és jelentés esetére is.

Amint SAPIRO ISZACSENKOVAL (Gramsztroj) szemben helyesen kifejti, a segédige enklitikus helyzetben gyengült hangsúlya nemcsak az állapot szófajta mellett jelentkezik kizárólagosan, hanem megtalálhatjuk egyéb segédigei szókapcsolatnál is, pl.: *я учителем был, ты моим помощником будешь*.

ISZACSENKO Razszoszt ugyan SAPIROVAL szemben azt bizonygatja, hogy elég, ha csak az állapot szófajta némely csoportjára jellegzetesebb a segédige enklitikus használata, azonban az elkülönülő hangsúlyról és jelentésről mondottak ide is vonatkoznak. Egyébként is, majd ha az enklizis hangsúlyviszonyait minden szófajta és szócsoport viszonylatában részletes vizsgálat alá vesszük, az akkor felmerülő sajátosságok talán ebben a kérdésben is adnak majd biztosabb támaszpontot, addig azonban az ilyen vázlatosan felrajzolt érvek nem eléggé megnyugtatóak.

Rátérve a SzRjazik érveire, ha feltételesen elfogadjuk is, hogy valamely szófajta elkülönülését valóban a felsorolt három tényező szabja meg, az eddigi bizonygatások ellenére is csak azt láthatjuk, hogy a szóban forgó szavaknak csupán a szintaktikai szerepe határozott. Emiatt azonban az önálló szófajta szerepére nem tarthatnak igényt.

Való igaz, hogy az úgynevezett állapot szófajta tagjai segédige melletti névszói állítmánynak tekintendők, és ugyanakkor alanytalanok is. Megjegyezzük, az sem lényeges, ha nem egyfajta, hanem többféle szintaktikai funkcióval rendelkeznének. Az utóbbi körülmény sem erősítené vagy gyön-

gítené helyzetüket, hiszen például a főnév csaknem valamennyi szintaktikai alakulatban résztvesz. Az a megállapítás sem különleges, hogy a szóban forgó szavak nem fordulhatnak elő a mondatban jelző gyanánt, hiszen mi éppen a melléknévi eredetűeknek is csak az állítmányi funkcióját vizsgáljuk. Egyébként általában véve a melléknévek rövid hím-, nő-, semlegesnemű és többes számú alakja sem lehet jelző (szólásokat kivéve: *среди бела дня*), mégsem tekintjük őket a teljes melléknévi alakoktól elkülönült szófajtnak. Érthető az a körülmény is, hogy csak segédigével vagy annak 0 fokával állanak a mondatban, hiszen azért van állítmányi funkciójuk. E tekintetben egyáltalában nem különböznek az egyéb állítmányi használatú névszótól: *Москва — столица СССР, Москва была столица древней России*. Lásd ugyanígy: SAPIRO.

Nem tartalmaz lényegesen többet ennél az az állítás sem, hogy csak dativus vonzatú főnévvel, névmással, vagy genitivust és locativust kívánó viszonyos névszóval bővíthetnek, mert bizonyos körülmények között az alanyi mondatokban álló rövid melléknévi állítmányú szerkezeteknek még kevesebb bővítményük lehet: *мне весело, да я весел*, tehát ilyen esetben még dativus vonzatú bővítmény sem képzelhető el. Amellett a SzRJazik felsorolása nem is teljes, mert amint a Grammatika (I 632) is írja, határozószóval stb. szintén bővíthetnek: *мне очень весело*.

Egyébként kár, hogy a SzRJazik példái közé, nyilván tévedésből nem odatartozó is becsúsztott: *работал покойно и удобно*, hiszem itt az ige mellett félérthetetlenül két határozószó áll.

A logikai alanyról a SzRJazik azt jegyzi meg, hogy csak dativusban állhat a szerkezet mellett. Ezt ki kell egészítenünk azzal, hogy a melléknévi igenévi eredetűeknél instrumentalis is lehet, pl.: *им намечено, мной сказано*. De ebben sem találunk semmi rendkívülít, mert az egyéb fajta alanytalan mondatok logikai alanya is legtöbbször a dativust vagy instrumentalist vonzó bővítményben található meg, pl.: *Нам придется перевести цитаты с немецких оригиналов* (Lenin); *не замело тебя снегом* (Csehov: *Ведьма*). Némely szerkezetben a logikai alany lehet genitivus is, pl.: *нехватает денег*.

Nem érthetünk egyet azzal az állítással sem, hogy a szóban forgó szavaknak az a jelentésbeli sajátossága, hogy állapotot fejeznek ki. Ez a jelentés nem lexikai, nem is morfológiai, hanem ismét csak szintaktikai jellegű. Ebből a szempontból e szerkezet nem különbözik a többi névszói állítmányú szerkezettől. Ezekben a mondatokban: *ее лицо усталое, он болен, было зима* stb., az állítmány szerepét betöltő teljes és rövid alakú melléknévek, valamint a főnév éppen úgy állapotot fejez ki, legfeljebb az alany megléte miatt konkrétan az alanyra vonatkozó állapotot. A szintaktikai jelentéstől eltekintve az úgynevezett állapot szófajta tartozó szónak természetesen van lexikai jelentésük is, de az igen különböző, és egyetlen fogalomkörbe nem is lehet őket befoglalni. Amint a jelentéstani osztályozásunkból is kitűnik, a szükségesség, érzelmi állapot köréből tevődnek leginkább össze. ISZACSENKO Razszoszt maga is úgy látja, hogy egyedül az állapotjelentés nem megnyugtató érv a szófajta elkülönülő szemantikai sajátosságainak alátámasztására, s ezért próbálja az általa idesorolt szavakat valami jelentéskör szerint csoportosítani. Megállapítja, hogy az alábbi modális jelentések jellemzőek rájuk: megengedés, lehetőség, szükségesség, különféle értékelő árnyalat, néhány érzelmes körébe tartozó fogalom, meglét, állapot, tagadás stb. ISZACSENKONAK tehát sikerült csaknem annyifajta jelentéskört felállítani, mint ahányat magunk

is összeállítottunk az alanytalan szerkezetek számbavételekor a jelentésani csoportosítás alkalmával, miután előzőleg kimutattuk, hányfajta alaktani eredetre mennek ezek vissza. Ezzel a jelentéstani csoportosítással semmiképpen sem sikerül ISZACSENKONAK bebizonyítania az állapotyszófajta alaktani egységét.

Nem rendelkeznek e szavak olyan morfológiai jellegű jelentéssel sem, mint a tárgyszerűséget kifejező főnév, a tulajdonságot kifejező melléknév, a körülményt jelölő határozószó stb. Nem is lehet ilyen jelentésük éppen azért, mert három különféle szófajtából erednek, és csak a szintaktikai funkció azonossága alkotja közös tulajdonságukat. Ez utóbbi körülmény persze egymagában még nem zárná ki, hogy önálló szófajt alkossanak, hiszen más szófajták is gyakran táplálják állományukat a többiek rovására, így például a határozószók is.

Az eddigiiek során általunk felhozott érvek, eltekintve SAPIRO időközben megjelent tanulmányától is, annyira nyilvánvalóak lehettek és az előszóval lefolytatott vitákban mindig felszínre kerülhettek, hogy az állapotyszófajta hívei maguk is érezhették álláspontjuk tarthatatlan voltát. Ezért a kérdés átfogalmazásával próbálkoznak új védelmi állásokat kiépíteni. Így POSZPELOV ZASCITA és Gramkat már jelentékenyen elkanyarodik a kiindulási ponttól, és VINOGRADOVVAL ellentétben azt állítja, hogy a szóbanforgó szavak nem ragozhatatlanok, hanem igenis ragozódnak időben és módban egyaránt, csak nem szintetikus, hanem analitikus eszközök útján. POSZPELOV szerint ez az analitikus ragozás alkotja e szófajta legfontosabb tulajdonságát, amellyel elválnak a többi szófajtatól, ezzel szemben úgy véli, hogy az állítványi funkció nem a legfontosabb jellemző sajátága e szófajtnak, habár ő maga kizárólag alanytalan szerkezeteket tekint idetartozónak.

POSZPELOV tulajdonképpen egyetlen újabb érvet sem mond, csupán az eddigieket helyezi más csoportosításba. Ami az analitikus ragozódást illeti, ezzel már az előbbieken eleget foglalkoztunk. POSZPELOV maga sem tudja megmagyarázni, hogy miért kell egy *хорошо было* féle mondatot másképpen megítélni, mint egy *думя было* vagy *думя было хорошо* típusú mondatot.

Meg kell jegyeznünk, hogy a felszólító módban való ragozhatatlanság ügye sem úgy áll, ahogyan POSZPELOV bizonyítani akarja, vagyis hogy a módban való ragozhatóság egyetlen kivételének tekinti. Ha elfogadjuk azt a tételt, hogy az úgynevezett állapotyszófajta alanytalan állítvány, s e tekintetben POSZPELOV szintén ezen az elvi alapon áll, akkor nyilvánvaló, hogy az első és második személyű felszólító mód nem képzelhető el, hiszen az alanytalanság csak harmadik személyben juthat kifejezésre. De a jelentésbeli tényezőktől függően előfordulhat harmadik személyű analitikus felszólító mód, pl.: *нучь бьдет тепло!* Már pedig a Grammatika (I. 498) ezt az alakot felszólító módnak tartja.

Összefoglalásképpen megállapíthatjuk az összes fontosabb érvek felülvizsgálása után, hogy az állapotyszófajta valamennyi vélt elütő sajátossága szintaktikai funkciójával tökéletesen megmagyarázható. Elvi szempontból pedig helyesebb a meglévő nyelvtani kategóriákba besorolni olyan jelenségeket, amelyeknek a többitől való eltérései (ha egyáltalában akadnak) nem lényegbevágóak, mint számukra új kategóriákat felállítani és megbontani ezáltal az eddigi kategóriák közti elhatárolódás összhangját. Ha az állapotyszófajta különálló voltát elfogadjuk, közte és a melléknév rövid semleges-

nemű alakja között sokkal kevesebb alaktani és egyéb különbség lenne, mint az egyazon szófajtaához tartozó melléknév teljes és rövid alakja között!

El kell tehát vetnünk az állapot szófajta mint külön szófaj létezésének jogosságát, de nem helyeselhető a Grammatika közvetítő és békéltető gyakorlati megoldása sem, amellyel a szavakat ha nem is külön szófajtaiba, de elkülönítendőnek vélt morfológiai sajátosságai alapján külön alcsoportként a határozószók közé foglalta. Feltétlenül szükséges azonban, hogy a leíró nyelv-tanok, mondattani monográfiák (nem is beszélve az ilyen irányú nyelvtörténeti kutatásokról) az alanytalan mondatokról tárgyalva e jelenségnek külön fejezetet szenteljenek.

E szempontból igen kiváló értékű a Grammatika (II/1) Безличные предложения с. fejezetének az a része, amely Безличные предложения, главный член которых выражен предикативным наречием címen foglalkozik e jelenséggel. Eltekintve a már kifogásolt предикативное наречие morfológiai jellegű terminusától, továbbá attól, hogy e szók alakjait pusztán a főnév, melléknév és a határozószók megfelelő alakjai homonimiájának tartja, valamint attól, hogy a kétesen alanytalan *незачем, некуда* stb. + infinitivusi szerkezeteket is közéjük számítja, alapos vizsgálat alá veszi e szerkezeteket morfológiai és szintaktikai jellegzetességük alapján.

Mint már említettük, az állapot szófajta más nyelvekben való meglétének gondolata is egyre elterjedtebb, s ilyen formán a szóbanforgó probléma nemcsak az orosz nyelvtan elvi kérdése, hanem hovatovább más nyelvek, sőt az *általános nyelvészet* ügyévé válik.

Mielőtt ez ügyben általános nyelvészeti szempontból véleményt mondanék, röviden meg kell vizsgálnunk, meddig jutottak az állapot szófajta hívei a kategória más nyelvekből való kimutatása terén.

Amint már említettük, ISZACSENKO a szlovák és egyéb nyelvekre is vonatkoztatja az állapot szófajta nagyjából az orosz nyelv vizsgálata során felállított kritériumai alapján.

A bolgár nyelvtan alapvető kérdéseiről szóló vitában a Tervezet („Прспект” — Общий план книги) ВорВGr (123) kimondja, hogy meg kell vizsgálni az állapot szófajta elkülönülésének kérdését. A vitában előzőleg többen szóltak mellette, КУЗНЕЦОВ azonban a bolgár nyelvre vonatkozóan szintén tagadó álláspontot foglalt el.

Sokkal többet foglalkoztak az angol nyelvre vonatkozóan. ИЛЖИС az angol nyelvtanában (Англ.Язык), valamint külön tanulmányában (Кат.Шосzt) igyekszik kimutatni az állapot szófajta létezését. Főbb nézeteire ki kell térnünk, mert az orosz nyelven kívül itt fejlődött ki a legalaposabb formában ez a gondolat.

ИЛЖИС az állapot szófajta közé számítja elsősorban az *asleep, ahead, a-blush, abloom, alone* stb. típusú, az angol nyelvtani hagyományok szerint állítványi melléknéveknek nevezett szavakat. Ezeknek az a tulajdonságuk, hogy csakis állítványként használatosak, de mindig a megfelelő személyű alany mellett, tehát nem alanytalanul: *I am asleep, he is asleep*. Sem jelzői, sem határozói funkcióban nem fordulhatnak elő. ИЛЖИС ezeket az orosz *навеседе, на ножках*-féle határozószós szerkezetekhez hasonlítja, vagyis ebben az állapot szófajta első megfogalmazójának, ССЕРБАНАК a hatása látszik meg. Ezekon kívül ИЛЖИС az egyéb típusú melléknéveket és határozószókat is ide-sorolja, amelyek viszont személytelen szerkezetekben használatosak, és a

környezet fizikai állapotát jelentik, pl.: *it is warm, it is cold, it is windy, it is late, it is early*. ILJISSEL ellentétben meg kell jegyeznünk, hogy ezek közül a melléknevek előfordulnak jelzőként és a határozószók határozóként, pl.: *warm water, hot water, cold water, you came early, you came late*. ILJIS indokolása szerint a személytelen szerkezetekben használt melléknevek azért tartoznak külön szófajtába, mert eltérően a többi tárgyi tulajdonságot kifejező melléknévtől, ezek semmiféle tárgyi tulajdonságot nem fejeznek ki, ugyanis az elvont *it* névmáson kívül nincs olyan tárgy, amelyre vonatkozhatnak. ILJIS ezen felfogása szerintünk nem egyéb, mint a melléknévi szófaj jelentésmeghatározásának szószерinti, sőt vulgarizált értelmezése. Az angol nyelvben és más nyelvekben is gyakoriak az olyan mondatok, ahol a melléknevek nem személytelen állítmányként, de ugyanakkor mégis elvont értelemben, minden tárgyi vonatkozástól megfosztva, jelennek meg: *I like red better than green, m. a zöld a remény színe, a piros melegebb mint a barna, or. белое марко*.

Még vitázni lehetne ugyan azon, hogy nem kell-e ilyenkor a melléknevet főnévnek tekinteni, de a német nyelv példája megmutatja, hogy melléknév is lehet ilyen jelentésben: *weiss gefällt mir besser als schwarz — das Weisse gefällt mir besser als das Schwarze*. És ha ez így van, akkor csak úgy menthetnők meg ILJIS álláspontját, ha az ilyen mellékneveket is az állapotszófajtába soroljuk!

ILJIS a fentiekén kívül e külön szófajba számítja mindazokat a nem személytelen szerkezeteket, amelyeknek állítmányát alkotó főnév névelő nélkül áll és a névelős alakhoz képest általános jelentésű, pl.: *he is in school — he is in the school*. Egyre távolodunk tehát az állapotszófajta orosz nyelvtanra vonatkozó alap gondolatától! De miért nem vesszük figyelembe ennél a szerkezetnél, hogy az angol nyelvben nem alkalmazunk névelőt egyetlen közfőnév általános jelentésű használata alkalmával sem, akármilyen mondatrészt képvisel is? Maga ILJIS (AnglJazik 129) is fontosnak tartja kiemelni a könyvének névelőről szóló fejezetében az angol nyelv e tulajdonságát amely megkülönbözteti a némettől, franciától, *water, iron, peace — ném. (das) Wasser, (das) Eisen, (der) Frieden — fr. l'eau, le fer, la paix*. Jól láthatjuk e különbséget az angol nyelven belül az ilyen mondatokban: *the men wear suits, the women wear dresses* és *men wear suits, women wear dresses*. Ezek után már csak az hiányzik, hogy nem is egyes szókat, hanem egész szintaktikai kapcsolatokat kereszteljük el állapotszófajta névvel! ILJIS később az általános jelentés kedvéért már lemond a névelőnélküliség kritériumáról is, és a többi közé sorolja az *it is a pity* kifejezést. PIPASZT — követve ILJIS gondolatait — az állapotszófajtaához tartozó szókat még kiegészíti az *ill, sorry, glad, well, poorly* stb. szavakkal az ilyen mondatokban: *I am glad, he is ill, stb*. E szavaknak kizárólagos tulajdonságai közé egyébként nem tartozik az állítmányi funkció, mert a határozószók előfordulnak határozóként, sőt egyesek jelzőként (*glad tidings*). PIPASZT ettől eltekintve állítmányt keres az általuk összetett szerkezetekben. Ebben a mondatban PIPASZT szerint kettős állítmány van, amelynek az egyik tagja az *alone: he was sitting alone*. Ugyancsak állítmányt lát az ilyen szólásszerű igen vegyes szerkezetű szintaktikai alakulatokban is, ahol pedig szerintünk határozói, vagy mint az előbbi mondatban, kiegészítői funkció keresendő: *the great day had dropped asleep, she thought Pelleas asleep, she turned aghast towards the bed* stb.

ILJIS és PIPASZT az elmondott érveken kívül használja még ugyanazokat az általános indokokat is, amelyeket az orosz nyelvre vonatkozóan meg-

vizsgáltunk (állapot jelentése, időkategória megléte stb.), s amelyek a két nyelv teljesen eltérő jelenségeit legalább halvány vonatkozásban rokonságba hozzák. Ezekre vonatkozóan ugyanaz áll fenn, mint amit az orosz nyelv anyagánál már kifejtettünk. Eltekintve ezektől az általánosságoktól, láthatjuk, hogy az angol nyelvben egészen más valamivé fejlődött az állapot-szófajta gondolata, mint aminő az orosz nyelv körében. Ott, eltekintve SCSEBBA és ISZACSENKO szélesebb értelmezésétől, az állapot-szófajta egyik legfőbb ismertetőjele az alanytalanság. Az angol nyelvénél más a helyzet, legfeljebb ilyen szerkezetek is ide számítanak, a legfontosabb követelmény a kizárólagos állítmányi használat. Mivel pedig ebben az esetben morfológiai megkülönböztetésről még csak szó sem lehet, alapjában megdől az állapot-szófajta elkülönítésének elvi épülete. Nem beszélhetünk alaktani sajátságokról az *a*-magánhangzóval kezdődő szavak tekintetében sem, mert a mai angol nyelvben nem tartoznak külön alaktani típusba, a kizárólagos állítmányi használatuk ugyanis nem alaktani sajátság. Ami a jelentésmódosulást illeti, ennek itt sincsen különleges jelentősége, akárcsak az orosz nyelvben. Az angolban eltérő szintaktikai szerep más esetekben is igen gyakran von maga után jelentésetérést, pl.: *merry Christmas — I make merry, free state — I got free.*

A kizárólagos állítmányi használat alapján tehát nem lehet az angol nyelvben eljutni az állapot-szófajta megkülönböztetéséhez. Felmerül az a kérdés, nincsenek-e az angol nyelvben is olyan alanytalan, sőt formális alanyt is nélkülöző szerkezetek mint az orosz *хорошо, жаль* -félék. Ilyenek volnának a *well!*, *all right!*, *what a pity!* féle szólások. Sőt a franciában, olaszban, spanyolban is előfordulnak ilyenek, amint az orosz nyelvvel való összehasonlító táblázatunkban a zárójeles alakok között fel is tüntettük őket: *bon, bien, dommage, peccato, lástima* stb. Az ilyen szerkezetek száma azonban az általános típushoz képest elenyésző, bár a mindennapi beszédben gyakran fordulnak elő, egyébként éppen a gyorsbeszéd (forme allegro) következtében keletkeztek. Jelen-téktelen számukra való tekintettel tehát nem tarthatnak igényt a szófaji elkülönítésre.

ЛJИС (Katszoszt) néhány szóval felveti azt a gondolatot, nem lehetne-e a német és a francia nyelvből is kimutatni az állapot-szófajtat az angolban általa alkalmazott elvek alapján. Elismeri, hogy ez kevésbé lehetséges, de azért néhány ötlettel próbálkozik: *er ist im Begriff, il est en état.* Véleményünk szerint olyan általános és rugalmas szempontok alapján, mint amilyenek az angol nyelv vizsgálatánál alkalmazást nyertek, az állapot-szófajta nemcsak a francia és német nyelvből, hanem a világ minden nyelvéből is kimutatható volna.

Elérkeztünk tehát oda, hogy az állapot-szófajta megléte már nemcsak az orosz, bolgár, angol nyelvtan vitás kérdése, hanem általános nyelvészeti probléma is lett. Ha ugyanis az állapot-szófajta számos nyelvből kimutatható volna, vagy egyáltalában vitatható lenne, azzal arra is igényt tartana, hogy felvegyük a nyelvtani kategóriák közé, és a főnév, melléknév, ige stb. fogalma mellett mint új szófajt tartssuk nyilván.

MESCANYINOV (270—279) éppen általános nyelvészeti szemszögből nyul a problémához. Bár igyekszik művében az összes többi kérdést minél szélesebb alapon tárgyalni, az állapot-szófajta lényegében csak az orosz nyelv keretein belül marad. Általában véve SCSEBBA megfogalmazásához áll a legközelebb, és a mellékevek rövid alakját is közé számítja, tehát nemcsak alanytalan helyzetekre alkalmazza az új szófajta megjelölését. Egyébként

maga is látja, hogy a szófajta elkülönítése igen vitatható. Magyarázni próbálja, hogy nem tekinthető nyelvtani kategóriának, mint az idejűség, idő, személy stb., hanem inkább általános kategóriának (?). Hajlik arra is, hogy a határozószavakkal rokonítsuk a szóban forgó szavakat. Ahol pedig MESCANYINOV már túlmenne az orosz nyelven, még óvatosabb magyarázatokhoz folyamodik. Úgy véli, hogy azokban a nyelvekben, ahol az ige maga sem személyragozott, mint pl. a lezgin, továbbá az olyan nyelvekben, ahol minden állítmánya szerepben álló szófajta ragozódik, mint pl. a szamojéd, szelkup stb., külön állapot szófajtaról nem beszélhetünk. MESCANYINOV művének e fejezete végeredményben annak ellenére, hogy általános szemszögből indul ki, orosz nyelvészeti jellegű marad. E tekintetben álláspontja részletes megvitatásra nem szorul, mivel maga nem igen ad újat SCSEBBA alapjához.

Végül ISZACSENKO Razszoszt foglalkozik újra az állapot szófajta más nyelvekben való vizsgálatával. Indoeurópai (görög, latin stb.), óegyházi szláv és végül orosz nyelvtörténeti adatokat hasonlít össze, s megállapítja, hogy az általa praedicativumnak nevezett szóféleségek másutt is megtalálhatók, de sehol sem fejlődtek olyan jellegzetesen különálló csoportba, mint az orosz nyelvben. ISZACSENKO tanulmánya igen értékes az összehasonlító nyelvészet szempontjából, de ezáltal még nem tudja elfogadhatóvá tenni az állapot szófajta önnálló voltát, hiszen azt eddig sem tagadta senki, hogy az orosz nyelvben igen jellegzetes ez a szintaktikai jelenség. Ezzel szemben maga is alátámasztja azt a nézetet, hogy ez az új állítólagos szófajta aligha mutatható ki olyan mértékben más nyelvekből, hogy ezáltal általános nyelvészeti szempontból is új kategória elkülönítésére volna szükség.

Mindezek után az a véleményünk, hogy az új szófajta általános nyelvészeti szempontból való elismerése szükségtelen, mivel az egyes nyelvek anyaga értelmezésénél is ingatag talajra épül, eredeti elképzelése formájában nem általánosítható más nyelvekre, vagy ha alkalmazzuk, csak egészen más megfogalmazás alapján.

Az állapot szófajta lényegének rugalmas értelmezése és sűrű átfogalmazása hívei kezében sokáig a leghatásosabb védőfegyver volt. E vadnak ugyanis nem akadt sebezhető pontja, amelyet jól irányzott lövéssel, vagyis megfelelő érvekkel el lehetett volna találni. Ha tudniillik az állapot szófajta egyik ellenfele megcélolta a vad egyik testrészét, az csodálatos metamorfózissal átalakult, s a lövés már csak a levegőbe talált, hiszen a vad közben megcélzott testrészét új anatómiai felépítésben csoportosította. Már a kérdés első megfogalmazója, SCSEBBA maga kovácsolta meg ezt a védőfegyvert, bár nyilván nem szándékosan, azáltal, hogy tágra engedte nyitni az alanytalanság kritériumának kapuját. Később VINOGRADOV és a SzRjazik szilárdan az alanytalanság talaján állva szűkítette ugyan a kört, de újabban ISZACSENKO, nem is beszélve ILJIS és PIPASZTRÓL, számára az alanytalanság már meg is szűnt követelménynek lenni, és egészen új utakra lépett. POSZPELOV vissza akar térni az alanytalanság biztosabb talajára, ő azonban az alaktani kritériumok területén próbálkozik nagyarányú átfarmálással. A meghatározásokon kívül az állapot szófajták közé tartozó szók területe is folyton változik. ISZACSENKO a *незачем, некуда*-féle névmási szerkezeteken kívül a *nem, емь* típusú szavakat szintén idesorolja. POSZPELOV viszont a szenvedő melléknévi igenevek rövid alakját törli a névsorból, mondván, hogy azok az idejűség és az ige fajta kategóriájával rendelkeznek. Eltér ILJIS és PIPASZT egymástól is az angol nyelvre vonatkozó állapot szófajta szavainak számbavételénél.

Ha azonban a problémát kiindulási pontjától kezdve összes vonatkozásában, általános nyelvészeti szempontból nézve is vizsgálat alá vesszük, az említett hatásos védőfegyver összetörik, sőt éppen a védelem legebezhetőbb pontjává válik. Mert tarthatatlan az olyan elmélet, amelynek megformálásában a felállítói maguk sem tudnak közös nevezőre jutni, s amely teljesen különböző alakokat ölt fel aszerint, hogy ki fogalmazza meg. Általános nyelvészeti szempontból az állapotszófajta létezése azért sem ismerhető el, mert nincs két olyan nyelv, amelyre vonatkozóan az elmélet hívei azonos kritériumok alapján tudnák meglétét kimutatni.

*

Az alanytalan mondatok rendszerezése után néhány szóval még kell vizsgálnunk az egyes csoportoknak a mai orosz nyelvben elfoglalt szerepe kérdését.

A probléma kereteire már a legtöbb eddigi tanulmányban is találunk utalásokat. A korábbi állásfoglalásokkal szemben tisztázódott az a tény, hogy az alanytalan szerkezetek egyáltalában nem korlátozódnak az eredeti személytelen igékre, nincsenek is kihalásra ítélve, sőt az újabb típusok produktívítása egyre fokozódik. Mindez azt bizonyítja, hogy nemcsak számbelileg növekednek, hanem szerepük fontossága tekintetében is. GALKINA—FEDORUK helyesen állapítja meg: „Безличные предложения активно развиваются в живой разговорной речи, так как ситуация, жест, предыдущие высказывания о деятеле ведут к устранению его упоминания. Кроме того, задачей сообщения может лишь изображение состояния, действия, представление же о деятеле остается в тени или отсутствует.”

Nyilvánvaló azonban, hogy a különféle morfológikus és szemantikai csoportok nem egyforma gyakran fordulnak elő a használatban. A további kutatások feladata éppen az, hogy részletekbe menően megvizsgálják ezeket a kérdéseket. E célból az irodalmi nyelv és a köznyelv minél több adatát számba kell venni, de a tiszta kép kialakulása érdekében ezeket még további stílusrétegekre kell bontani. E tanulmányban szeretnők a további vizsgálatok és kutatások útjait megjelölni.

Három egymástól különböző stílusréteghez tartozó irodalmi mű alanytalan szerkezeteit dolgoztuk fel. Az első L e n i n Государство и революция című munkája az OGIZ — ОГИЗ 1946. évi kiadása alapján. Ez a mű a politikai irodalom egyik kiváló alkotása, és így nyelve a tudományos stílust jellemzi. A másik C e h o v több novellája és színdarabja (OGIZ—ОГИЗ Moszkva, 1946. kiadásában megjelent gyűjteményből). E szépirodalmi művekben sok részlet található a hősök beszédmódjának jellemzésére, sőt a népi stílus fordulataiban is gazdag. A harmadik: orosz népmesékből összeállított szemelvény (Русские народные сказки, Moszkva, 1952. című gyűjteményből). Ezek a népi irodalom gyöngyszemei közé tartoznak, és bennük a népi nyelv elbeszélő stílusa mutatkozik meg.

A jelentéstani csoportok szerint összeállítva az alábbi alanytalan mondatok fordulnak elő bennük:

1. Testi érzetek

Lenin Nincs adat.

Csehov Знобит... (Хамелеон)
 В животе у него перекаtywало, под сердцем веяло холодом, само сердце стучало... (Случай с классиком)
 Мне каждую ночь... снится. (Чайка)
 На лице у тонкого было написано только благоговение..., что тайного советника тошнило. (Толстый и тонкий)

Népmesék Голодно им и холодно. (Матюша пепельной)
 Есть так хочется, ажно тошно стало. (Марья Моревна)
 Дай мне напиться... совсем в горле пересохло. (Марья Моревна)
 Терпенья нет — так ломит. (Чудесные ягоды)

2. Természeti jelenségek

Lenin Nincs adat

Csehov Темнеет. (День за городом)
 Страсть как гремит. (uo.)
 Ужас как жарко. (Хамелеон)
 Душно, должно быть, ночью будет гроза. (Чайка)
 Нужно, чтобы пахло серой. (uo.)
 Даже в глазах потемнело. (uo.)
 Скоро в его спину пахнуло холодом. (uo.)
 Становится сыро. (uo.)

Népmesék И опять потемнело все кругом. (Матюша пепельной)
 ...и сразу заухало, зашумело. (Иван вдовый сын)

3. Létezés

Lenin Они перестали бы функционировать по мере того, как им становилось бы нечего делать: (53)
 ...может показаться, что... (86)
 Вышло так, что... (86)
 Оказалось, что... (90)
 ...»Как бывало до сих пор«... (Маркс). (30)
 У Кауцкого выходит так... (94)

Csehov Было б мне козьей ножкой... (Хирургия)

Népmesék Не знаю, отчего тебе сдается. (Три царства — медное, серебрянное и золотое)

4. Létezés tagadása

Mindhárom irodalmi anyagban nagy számban fordul elő.

5. Külső erő által okozott cselekmény

Lenin Nincs adat.

Csehov Муравейник разрыло! Затопило шельмов этаких... (День за городом)
Потом на Алексея, божьего человека, реку взломало, и урядника принесло... (Ведьма)
Не замело тебя снегом... (по.)
Кого раздавило?... Человека задавило... (Брожение умов)
Что-то ветром подуло... (Хамелеон)

Népmesék ...будто летним сольнышком обогрело... (Матюша пепельной)
...и отвалило судно от пристани... (по.)
...Много подданных злой смерти предано... (Волшебное кольцо)
...Сразу всех гостей яблоневым духом так и обдало, будто сад в горнице. (по.)

6. Misztikus jelenség

Lenin Nincs adat.

Csehov А меня тянет сюда к озеру, как чайку... (Чайка)
Меня манит к ней! (по.)
Этому человеку всегда и везде везет. (по.)

Népmesék Ходил, ходил, ходил целый день по лесу — не посчастливилось...
(Поди туда — не знаю куда, принеси то — не знаю что)

7. Értelmi cselekvés, állapot

Lenin Разумеется... (24)
А оппортунистам... не хочется слушать об уничтожении государственной власти... (44)
Разумеется... (51)
...и дальше поясняется, что... (55)
...казалось бы... (58)
Если посмотреть поближе к механизму капиталистической демократии... (70)
Разумеется... (58—59)
Очевидно, Энгельс не даром предостерегает... (87)
Несомненно, что... (87)
Массам не только не внушалось, что близится время... массам внушалось обратное... (97)
Им совершенно непонятно, что это такое за «самодействующая вооруженная организация населения»? (9)
Намечено, как основное, что ставит их над обществом? (11)
Не видно даже большей частью понимания того, что называет Энгельс государственной машиной. (13)
Поучительно сопоставить с этим общим изложением мысли... (19)
Неудивительно, что когда история Европы подвела рабочий класс практически к данному вопросу... (28)

Известно, что... (29)
 Интересно отметить... (31)
 ...как известно... (32)
 Крайне поучительно, что... (39)
 Но замечательно, что... (42)
 Интересно... (46)
 Было бы неувидительно, если... (46)
 ...разве не ясно без известного подчинения... невозможно функционирование... (49)
 Неувидительно, что... (59)
 Понятно, что... (59)
 Ясно, что... (59)
 Крайне важно отметить, что... (67)
 Понятно, что... (72)
 Тем характернее, что... (90)

Csehov Случилось мне быть у этого самого Савки... (Агафья)
 Позвольте Вам выразиться, всякому насекомому жить хочется (Скрипка Ротшильда)
 Мне живется гораздо тяжелее, чем Вам. (Чайка)
 В жаркую погоду так иногда хочется пить, как мне хочется работать. (Три сестры)
 От меня не скрыто лишь, что в упорной, жестокой борьбе с дьяволом, началом материальных сил, мне суждено победить. (Чайка)
 Гриша положил перед собой »Родное слово«, но ему не читалось. (Кухарка женится)
 ...ей хотелось высказываться. (Кухарка женится)
 У него в законе сказано... (Хамелеон)
 На морде у ней не написано. (ю.)
 Теперь понятно. (ю.)
 Ну, ладно... (Лошадиная фамилия)
 Пеллагею видно, что он хочет ей сказать что-то. (Егерь)
 И для него ясно, что мир изменился. (Унтер Пришибеев)
 Детям интересно бы знать, как этот локомотив не живой. (День за городом)
 Если мне суждено быть в Москве, то так тому и быть. (Три сестры)
 ...непонятно, зачем собралась эта толпа людей... (В Москве на трубной площади)

Népmesék Мудро тебе, мудро добраться до девицы Синеглазке. (Сказка о молодильных яблоках и живой воде)
 Видно, что-то у нее задумано. (Три поездки Ильи Муромца)
 Не требуется мне ни золота, ни серебра, ни камней самоцветных. (Волшебное кольцо)
 Захотелось ему узнать, про что толкует купечество. (Поди туда — не знаю куда, принеси то — не знаю что)
 Вздумалось ему пополдневать. (Иван царевич и серый волк)
 И хочется пойти... (Чудесные яблока)
 ...только старика и видно было. (Иван вдовый сын)
 ...и видно стало в подземную трубу. (ю.)

День ли не терпится старому царю. (Иван меньшей, разумом большой)

8. Szükségesség

Mindhárom irodalmi anyagban igen sűrűn fordul elő. Közülük is a határozószók alkotják a többséget.

9. Érzelmi cselekvés, állapot

- Lenin* Жаль только, что посредством пустой и надутой фразы о «глубоко захватывающей борьбе» обходится насущный... вопрос. (87)
- Csehov* Лень было вымирать. (Брожение умов)
 ...грех мне ожидать. (В бане)
 Дрянь! (В бане)
 Страх, что он может не выиграть. (Детвора)
 Страсть, как гремит. (День за городом)
 Какая охота итти за человека, которому самому есть нечего?
 (Чайка)
 Жаль Вас отпускать! (ю.)
 Охота тебе, Маша! (Три сестры)
 Ужас, как жарко! (Хамелеон)
 Чудно! (Маска)
 Страсть, сколько развелось нынче такого народу. (В бане)
 Обидно стало... (Унтер Пришибеев)
 Ужасно ему приятно, если кто ударит, или обручит кого. (Детвора)
 Возмутительно! (ю.)
 Ведь жалко. (Тоска)
 Грешно его тревожить. (День за городом)
 ...и ей стало стыдно своих пухлых, красных щек... (Хористка)
 И он понял отчего у нее теперь такое странное, радостное лицо,
 и ему стало жутко. (Скрипка Ротшильда)
 Ей уже досадно, что будет иметь успех Заречная... (Чайка)
 ...Как-то странно, что я вижу вас. (ю.)
 Мне весело. (Три сестры)
 Не любит, чтоб человеку было хорошо. (День за городом)
- Népmesék* А старым конюхам завидно. (Иван меньшей — разумом большой)
 ...ему стало хорошо да весело... (Матюша пепельной)
 Страх как хочется по белу свету постранствовать, да матушку
 отыскать. (Три царства — медное, серебрянное и золотое)
 Неохота нам в люди царство отдавать. (Сказка о молодильных
 яблоках и живой воде)
 Жалко матери сына... (Иван вдовый сын)
 Беда, да и только! (Волшебное кольцо)
 ...и боязно царевне. (Чудесные яблоки)
 Легко ей стало, радостно. (Иван вдовый сын)
 Ивану сделалось страшно. (Два брата)

10. Mennyiség, idő, körülmény

Lenin Nincs adat.

Csehov Сбросить порты не хватает у него терпения... (Налим)
 Как это у вас хватило храбрости? (Женское счастье)
 Но уже было поздно... (Злой мальчик)
 Пора бы уж ей быть! (Чайка)
 Пора обратить внимание на подобных господ не желающих подчиняться постановлениям! (Хамелеон)

Népmesék Nincs adat.

Magából a számnevekből alkotott szerkezetek igen sűrűn fordulnak elő mindhárom anyagban, és emiatt példákat sem idézünk.

11. Aktív cselekvés

Mindhárom irodalmi anyagban igen gyakoriak a főnévi igenévi mondatok. Aránylag a legkevesebb Leninnél található. A felszólító értelműek kisebb számarányban fordulnak elő. Mindkét fajtából néhány példát adunk mutatóba:

Lenin Но, если ставить вопрос о государстве, если рассматривать парламентаризм, как одно из учреждений государства, с точки зрения задач пролетариата в этой области, то где же выход из парламентаризма? Как же можно обойтись без него?

Csehov Не забыть мне этой зимы. (В бане)
 Оно, конечно, делать нечего... (Егерь)
 Взять хоть это дело к примеру. (Унтер Пришибеев)
 Кому двум сидеть, а кому третьему стоять. (Тоска)

Népmesék ...а то небыть тебе живому. (Иван меньшей, разумом большой)
 Если съест старику это яблоко — помолодеет. (Сказка о молодых яблоках и живой воде)

A következőkben megvizsgáljuk az egyes csoportok előfordulási arányát, bár a feldolgozott anyag és a számbavett szerkezetek csekély volta miatt csak óvatos következtetéseket lehet levonni.

Vannak olyan csoportok, amelyek mindhárom irodalmi anyagban egyaránt előfordulnak. Ilyenek a 4. Létezés tagadása, a 8. Szükségesség, a 10. Mennyiség, idő, körülmény és a 11. Aktív cselekvés jelentéstípusai. Ezek előfordulását kizárólag a szöveg belső tartalma szabja meg. A csoportokon belül nem egyforma az arány, így pl. a mennyiség kifejezésének gyakorisága általában véve felülmúlja az időt és a körülményt, de ez is csak tartalmi tényezőtől függ. Nagyobb számban fordulnak elő a 7. Értelmi cselekvés, állapot jelentéskörbe tartozó kifejezések. Ezt csak részben tudjuk az írásmű tartalmi körével megmagyarázni. Kiütözik az aránytalanság a három stílusréteg viszonylatában. LENINNél ugyanis leszámítva a létezés tagadása és az egyéb másutt is gyakori csoport tagjait, az összes személytelen kifejezés számához viszonyítva több, mint háromnegyedét teszi ki a 7. jelentéskörbe

tartozó szerkezetek száma. CSEHOVNÁL ez az arány lényegesen kisebb, alig több, mint a negyedrészt. LENIN művében ugyanakkor alig fordul elő elvételre más jelentéscsoportba tartozó kifejezés. CSEHOVNÁL viszont az érzelem körébe vágó szerkezetek csaknem egyenlő arányban találhatók az értelmi jelentésűekkel. A népmesékben is körülbelül ez az arány a két utóbbi csoport viszonylatában. Ezenkívül CSEHOVNÁL és a népmesékben a fenti két jelentéscsoporton kívül nagyobb számban fordulnak elő az 5. Külső erő által okozott cselekmény jelentéstípusába tartozó kifejezések.

A többi csoport számaránya csekély. A természeti és a testi jelenségekre vonatkozó kifejezések előfordulása a tartalomtól függ, tehát amíg CSEHOVNÁL és a népmesékben elő-előfordulnak, addig LENINNÉL teljesen hiányoznak.

Ha az alanytalan szerkezetek morfológiai alkatát vizsgáljuk meg előfordulási arányuk szempontjából, akkor azt láthatjuk, hogy általában véve azok a típusok szerepelnek a leggyakrabban, amelyek a leginkább előforduló jelentési csoportok lényeges alkotórészei. Így pl. LENINNÉL a visszaható alakú személyes igék személytelen használatban (*разумается, оказалось*), a melléknévi igenév szenvedő alakjai (*намечено*) s a melléknévek (*понятно, ясно*) találhatók meg túlnyomó többségben. Egy-egy morfológiai csoporton belül is eltérések mutatkozhatnak. Így feltehetően a hivatalos stílusban a szükségességet jelentő kifejezések közül az igei alakok nagyobb számban mutathatók ki, mint a határozószók: *следует, подобает, надлежит, придется — надо, нужно*).

Érdekes összehasonlítani a morfológiai és jelentéstani szempontból osztályozott szerkezetek előfordulását egy másik kiindulópontból nézve. Az a négy jelentéstani típus, amely mindhárom irodalmi anyagban egyaránt gyakori, lehet mondani stílusréteg szempontjából közömbös, jórészt olyan morfológiai szerkezetekből áll, amelyek helyett személyes szerkezetet alkalmazni egyáltalában nem lehet, és nyelvtanilag az alanytalanság az egyetlen kifejezési eszköz. Nem így van ez CSEHOV és a népmesék nyelvének jellegzetes, sokszor előforduló kifejezéseinél, amelyek az 5. Külső erő által okozott cselekmény jelentéskörébe tartoznak. Helyettük ugyanis nyelvtanilag könnyen elképzelhető alanyi szerkezet, pl.: *ветром нанесло туман — ветер нанес туман*. Ez másképpen annyit jelent, hogy az abszolút alanytalan szerkezetek előfordulása függ legkevésbé a stílusfényezőktől, ezzel szemben a relatív alanytalan szerkezetek fogják adni a stílusvizsgálatok legfontosabb anyagát.

A morfológiai vizsgálatnál különbséget kell tennünk a szerkezetek gyakorisága, egymáshoz való aránya és ugyanazon szerkezet előfordulási száma között. A népmesékben például a *русским духом пахнет* mondat rendkívül gyakori, és lehet mondani a *пахнет* ige használatának szinte kizárólagos esetét adja. Példáink között ezért feleslegesnek is tartottuk megemlíteni.

Ki kell emelnünk azt az igen érdekes jelenséget, hogy a főnévi igenevek az alanytalan szerkezetekben rendkívül elterjedtek. Nyilvánvalóan nemcsak a kutatásunk anyagát szolgáló művekben, hanem a legkülönbözőbb stílusú szövegekben is ez a helyzet, pedig könnyen alkalmazható nyelvtanilag helyette személyes szerkezet is: *если взять к примеру = если возьмем к примеру*.

A vizsgálat tanulságait összefoglalva arra lehet következtetni, hogy a tudományos munkákban túlnyomórészt az értelmi jelentésű alanytalan szerkezetek fordulnak elő, a szépirodalmi szövegekben pedig ezenkívül az érzelmi jelentésűek, továbbá a természeti jelenségek, az idegen erő hatását mutató, valamint a testi érzeteket jelentő kifejezések is. A népmesék és egyéb nép-

költészeti termékek kevésbé alkalmazzák az értelmi jelentésű kifejezéseket, nagyobb számban találhatók meg bennük az érzelmi jelentésű, valamint a testi, természeti és külső erő által okozott jelenségekre vonatkozó kifejezések. Ez egyébként meg is felel a várakozásnak. Kimutathatunk négy olyan jelentéscsoportot, amely többé-kevésbé azonos mértékben minden fajta művészi és beszédstílusban előfordul. Morfológiai szempontból az újabb képzésmódok gyakorisága felülmúlja az eredetiekét. A relatív alanytalan szerkezeteket szívesebben használják olyan írásműben, vagy beszédstílusban, ahol az alany háttérbe szorítása különleges ábrázolási lehetőséget nyújt. A népmesékben a *подхватило её впрям-féle* szerkezetek igen alkalmasak a mesebeli erők (példánkban a szél) jelentőségének hangsúlyozására.

E csekély terjedelmű anyagra szorítókozó vizsgálati anyag kevés útmutatást ad a mai orosz nyelv stílusrétegeiben előforduló alanytalan mondatokra vonatkozóan. Messzebbmenő következtetések sokkal többretű anyag feldolgozásával vonhatók le, ha az adatok csoportonként többszáz példára támaszkodnak. Célszerűbbnek látszik a kutatást a jelentéstani felosztásból kiindulva kezdeni, mert az egyes kifejezések előfordulása elsősorban azok jelentésével függ össze. Nem mulasztható el azonban az anyag morfológiai alapon való rendezése sem. Véleményünk szerint tanulmányunkban kifejtett alapelvek szerint kellene osztályozni az orosz nyelven kívül a többi szláv, sőt indogermán és egyéb nyelvek alanytalan szerkezeit, és utána megkezdeni a stílusrétegek szerinti vizsgálatot. Joggal várható ugyanis, hogy a következetesebben csoportosított anyag alapján olyan részleteredményekhez jutunk, amelyek némely tekintetben módosíthatják az alanytalanság nyelvi funkciójáról kialakult eddigi felfogásunkat.

IRODALOMJEGYZÉK

1. ГАЛКИНА—ФЕДОРУК - Галкина—Федорук : Безличные предложения в современном русском языке. Вопросы синтаксиса современного русского языка (под ред. Виноградова), Москва, 1950.
2. Грамматика русского языка Академии Наук СССР, Москва, I, 1953 II/1—2/2. 1954. (Grammatika).
3. ИЛЪС — Ильиш : Современный английский язык, Москва, 1948. (AnglJazik).
4. ИЛЪС — Ильиш : О категории состояния в английском языке. Памяти ак. Льва Владимировича Щербы, Ленинград, 1951. (KatSzoszt).
5. ISZACSENKO — Исаченко : Грамматический строй русского языка в сопоставлении с словацким. I. Морфология, Братислава, 1954. (Gramosztj)
6. ISZACSENKO—Исаченко : О возникновении и развитии «Категории состояния» в славянских языках. Вопросы языкознания, Москва, 1955/6. (Razszoszt).
7. JAGIĆ: Beiträge zur slavischen Syntax, Wien, 1899.
8. KLEMM: Magyar történeti mondatlan, Budapest, 1928 (TörtMondt).
9. MESCANYINOV — Мещанинов : Члены предложения и части речи, Москва, 1945.
10. MIKLOSICH: Subjectlose Sätze, Wien, 1883 (SubSätze).
11. MIKLOSICH: Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. IV. Syntax, Wien, 1868—1874 (Syntax).
12. Основные вопросы болгарской грамматики. Институт славяноведения Москва, 1953. (VorBGr).
13. OVSZJANYUKO—КУЛИКОВСКИЈ — Овсянко—Куликовский : Из синтаксических наблюдений. К вопросу о классификации бессубъектных предложений. Известия русского языка и словесности имп. Академии Наук, Ст. Петербург, 1900/5.
14. PESKOVSKIЈ — Пешковский : Русский синтаксис в научном освещении, Москва, 1938.
15. PIRASZT — Пипаст : К вопросу о категории состояния в английском. Иностранные языки в школе, Москва, 1951/5.

16. POSZPELOV — Пospelov : В защиту категории состояния. Вопросы языкознания, Москва, 1955/2. (Zascita).
  17. POSZPELOV—Пospelov: Соотношение между грамматическими категориями и частями речи. Вопросы грамматического строя, Москва, 1955. (Gramkat).
  18. SAHMATOV — Шахматов : Синтаксис русского языка, Ленинград, I. 1925., II. 1927.
  19. SAPIO — Шапиро : Есть ли в русском языке категория состояния как часть речи? Вопросы языкознания, Москва, 1955/2.
  20. SCSEBBA — Щерба : О частях речи в русском языке. «Русская речь», новая серия, 2., 1928.
  21. ŠEBECI: Vinogradov: Russkij Jazyk, Zeitschrift für slavische Philologie, Heidelberg, 1952, XXI/2.
  22. Современный русский язык, Москва, 1952. (SzR.Jazik).
  23. TYMOFEJEV — Тимофеев : Об основных типах инфинитивных предложений в современном русском литературном языке. Вопросы синтаксиса современного русского языка (под ред. Виноградова), Москва, 1950.
  24. VONDRÁK: Vergleichende slavische Grammatik, II. Göttingen, 1908.
  25. VINOGRADOV — Виноградов : Русский язык, Москва—Ленинград, 1947.
- A zárójelék között a jelen tanulmányban alkalmazott rövidítéseket tüntettük fel. A zárójel hiánya esetében csak a szerző neve jelöli az idézett művet.

FODOR ISTVÁN